

Frančišek Kosar.

(Spisal dr. A. Medved.)

Veseli se mati prava,
Ko časti se njeni sin; —
I.e raduj se mati Slava:
Tvoj najboljši ta je sin!

Kosar Slomšeku.

Teško je pisati življenjepis velikim, slavnim možem. Kdo vé, ali popis zadene resnico, ali doseže vrline slovečih velikanov? Ni se-li bati, da narod ne bo dobil dostojnega pojma o njih, da bo prenizko čislal njih zasluge in preskromno slavil njih zlate čednosti, ko bo čital borne vrstice o njihovem delavnem življenju?

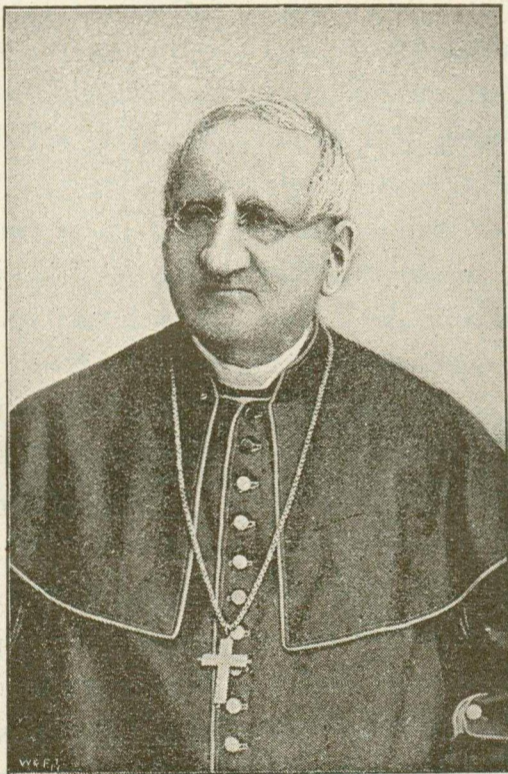
Je-li torej čudno, da se ustavlja pravicoljubno pero, ko je treba opisati življenje Frančiška Kosarja — nepozabnega Kosarja, katerega bi imeli še tako radi med seboj in katerega sveži grob zalivamo z grenkimi solzami? Toda jedno tolažilo vendar imamo: to so vnete besede, katere je govoril čudotvorni Gregorij ob smrti svojega nedosežnega učitelja, veleučnega Origena, rekoč: „Tvojih čednostij, o predragi, ne more nikdo zmanjšati, nikdo obsenčiti. Kar je božjega, ostane neizpremenljivo; slab, nezadosten govor mu ne more škoditi. Plemenit in hvalevreden pa je že poskus, tebe proslavljati, ako tudi se govor ne more povspeti do tvoje visokosti . . .“ Te besede nam dajó pogum, ko zremo na preminulega Kosarja z namenom, da bi popisali njegovo življenje.

* * *

Rajsko lepa je savinjska dolina na spodnjem Štorskem. Kdo ne bi je ljubil? Cvetoči vrtovi krog in krog, plodovito polje se ti smehlja. Ob stranéh pa se razprostira venec zelenih gričev in gor z belimi cerkvicami. Zdrav slovenski

„DOM in SVET“ 1894, št. 15.

rod biva tod, čil in bister mu je duh, blago in za narod neupogljivo srcé mu bíje v prsih. Savinjčani so dika in ponos vrlih Slovencev. — Sredi te prekrasne, od Boga toli blagoslovljene doline stoji prijazen trg, „vesele“ Braslovče. Tu se je rodil v hiši števil. 6 dné 10. kimovca leta 1823. Frančišek Kosar. Njegov oče Jožef je bil imovit tržan, usnjar po obrtu. Zraven je opravljal dolgo vrsto let do svoje smrti častno službo trškega župana. Mati, rojena Marija Kovačeva, je bila posebno dobrotljiva in pobožna, čislana daleč okoli. Da je bila odgoja mladega Frančiška skrbna, pač ni treba zatrjevati. Sedemletni Francek je začel obiskavati domačo šolo. Ko jo dovrši v treh letih, vzame ga k sebi njegov stric, ki je bil priljubljen gvardijan očetov frančiškanov v Kamniku. Tam dovrši vrli mladenič l. 1834. tretji razred izredno dobre samostanske šole. Stric se preseli to leto kot provincijal v Novo mesto. S seboj pa vzame prebrisanega

Frančišek Kosar.

Frančiška ter mu pomore, da pride l. 1835. v latinske šole. Kosar je tu vedno prvi, najboljši dijak. V njegovih spričevalih — pač zlata vrednih — ni videti drugega, kakor same „velike eminencije“. Ko dovrši leta 1840. novomeško gimnazijo, gré v Ljubljano v modroslovje (1840 do 1842). Premenil je kraj svojega delovanja, a ne jeklene marljivosti in angelsko lepega vedenja. Kosarjevi veliki nadarjenosti se je vse čudilo, v spričevalih se kažejo zopet same „velike

eminencije“. Posebno zgodovina in matematika sta mu bila najljubša predmeta, v njiju je dosegel najboljše uspehe. Zraven zapovedanih predmetov se je pa učil še mnogo lepega in koristnega zasebno. Dobro vedoč, da „kolikor jezikov znaš, toliko ljudi veljaš“, pečal se je marljivo z jeziki. Francoščina in laščina sta mu bili najslajša zabava v prostih urah. Ne — ne v prostih urah, kajti Kosar takih ni imel nikdar, kakor jih sploh nobeden dijak ne smé imeti; pri Kosarju je bilo vse točno razdeljeno za duševno delo, za goli počitek ni bilo časa. „Počivali bomo v grobu, tam bo za to časa dovolj!“ Po dovršenem modroslovju se dični Kosar ni pomišljal, kam bi šel; Heraklejevih izkušnjav ni poznal. Z vsem mladeniškem ognjem je plamtel za Boga in njegovo kraljestvo. Kje bi bolj netil to navdušenje, kakor v duhovskem stanu? Pobožno nedolžno srce ga je gnalo v misijonsko družbo Lazaristov v Celju. A zaradi preslabega zdravja zapusti kmalu tihotno samoto. Vendar duhovnik je hotel postati. V jeseni leta 1843. stopi v celovško bogoslovje. Molatev mu je bila najmilejše zavetje. A pobožnost sama bogoslovcu, še manj pa duhovniku, ni dovolj. Kaj že pravi duhoviti Görres? Tako-le dé: „Pobožnost in učenost sta dve očesi na obrazu duhovnikovem.“ Potem pa z res Salomonovo modrostjo dovtipno dostavlja: „In jednooki človek ni nikdar lep.“ Kosar je koprnel po dovršeni učenosti v vsakojaki stroki. A kako bi se učil? Njegovo visoko, vitko telo se je itak bojevalo s smrtjo, sedaj so mu pa še oči oslabele tako, da mu je zdravnik povsem prepovedal čitanje in pisanje. Bila je nevarnost, da popolnoma oslepi. Leta ni smel pogledati knjige; tovariši so mu po jedenkrat glasno čitali, kar se je bilo učiti, in vendar . . . Kosar je vse izkušnje najbolje dovršil; v spričevalih, ki so pred menoj, zopet same „velike eminencije“. To je bila torej nadarjenost in pazljivost!

Dné 15. kimovca l. 1846. je bil posvečen v duhovnika, in sicer prvi od preslavnega škofa Slomškega. Kako je bila uslišana prošnja, katero je molil Slomšek nad prvim svojim posvečencem!

Leto pozneje se poslovi Kosar od toli dragega bogoslovja ter nastopi svojo službo kot

kapelan v Poličanah. Tu je izpolnjeval z apostolsko gorečnostjo vzvišeni duhovski poklic. A kaj ga zadene? Že prvo leto zopet oboli; bilo mu je huje in huje; pomoči ni bilo od nikoder; pričakoval je smrt, odrešenico iz solzne doline. Dné 22. mal. travna l. 1848. se odpové službi smrtno bolan ter stopi v začasni pokoj. Ni grenkejšje žalosti, kakor če ne moremo delati, ko hrepenimo po delu. Ta žalost je razjedala Kosarjevo srce. Poln visokoletečih načrtov, s celim srcem vnet za neumorno delovanje — videl je tužno zahajajočo zvezdo svojega trnjevega življenja. Sedem let je iskal zdravja v pokoju deloma v Poličanah, deloma v Braslovčah. A dolgo ni bilo upanja. Bila je res očitna božja pomoč, ko se mu je zboljšalo l. 1855. Odslej je zdravje napredovalo tako veselo, da je že 24. mal. travna l. 1855. nastopil v Braslovčah kapelansko službo, katero je vestno opravljal do 31. prosinca l. 1856. Nikdo se ni bolj veselil njegovega ozdravljenja, kakor škof Slomšek, zakaj poznal je dragocene sposobnosti Kosarjeve. „Novi opera ejus et fides ejus.“ Zato ga je kmalu poklical k sebi v Št. Andraž na Koroško, kjer je bil potem Kosar korni vikar in duhovni voditelj semeniški. Tukaj se je trudil s Slomšekom, da se je premestil škofijski sedež v Maribor. Za to zaslugo so štajerski Slovenci Slomšku in Kosarju neizrekljivo hvaležni.

Mnogo let je deloval tukaj, dokler se ni dné 1. svečana leta 1865. preselil za dekana v Kozje, kjer čislajo še dandanes vsi, ki se ga spominjajo, njegovo delovanje. A to mesto je bilo za njegove moči preskromno; dné 4. grudna leta 1870. postane kanonik v Mariboru. V tej službi si je pri Mariborčanih in po celi naši domovini pridobil neomejeno spoštovanje. Vse ga je čislalo. Tudi sv. oče so ga odlikovali s svetinjo „pro Ecclesia et Pontifice“ in mu dali čast rimskega prelata. Ko je umrl blagi škof Stepišnik, bil je Kosar upravitelj lavantinske škofije. — Dné 15. sušca l. 1893. je bil Kosar imenovan stolnim dekanom. Žal, da je tako malo časa živel na tem odličnem mestu. Bolan je šel letos 7. rožnika v pomorsko zdravišče v Iki, kjer je že v noči 10.—11. rožnika nagloma umrl. Njegovo truplo so prepeljali v Maribor ter dné 14. rožnika slovesno pokopali tik groba

slovenskega vzornika Slomškega. Krasen je bil nagrobni govor, v katerem je sam vladika dr. Michael Napotnik proslavljal nepozabljivega pokojnika. „Ime Franca Kosarja se bode vedno s častjo imenovalo v lavantinski škofiji in še daleč čez njene meje. Velezveden v bogoslovskih in posvetnih znanostih je bil luč škofiji . . . Med nami ostane njegov duh, ki se razodeva v dobrih delih in krepostih. Njegova usta so sicer umolknila, toda njegov vzgled nam bode v veden poduk!“ Res za nauk naj nam bodo Kosarjev svetli vzgled in njegova lepa dela.

Kosar je bil jako vesele narave, poln zdravih šal in mičnih dovtipov. Kdo bi se bil naslušal njegovih pogovorov? Jako zanimivo in poučno je bilo občevati ž njim, ker je bil na vsakem znanstvenem polju izobražen. Zraven pa je bil nad vse pobožen in bogoljuben. Najljubši izprehod mu je bil na pokopališču, kjer se je šetal med resnimi grobovi, v sveto molitev vtopljen. Kaj neki ga je vodilo tjekaj? Grobovje glasno govori: „Spomni se, človek, da si prah!“ „Spominjaj se poslednjih rečij!“ Naš narod bo vedno užival sad Kosarjeve pobožnosti. Malo molitvenih knjig se je namreč ljudstvu toliko priljubilo, kakor njegovo delo „Nebeska hrana“, katero je v dveh obširnih zvezkih l. 1875. in 1877. izdala „Družba sv. Mohorja“.

Svoje plemenito srce je Kosar razodeval v prekrasnih govorih. Slovel je po pravici kot najboljši cerkveni govornik cele škofije. Kjer je nastopil, očaral je poslušalce; njegovi zgovornosti se je upognilo vsako srce. Kar je on nekdanj rekel o Slomšku, to je govoril narod tudi o njem: „Govorili so, kakor bi rožice sadili.“

Nur der verdient ein Denkmal gross und erzen,
Der selbst sich ein's gesetzt in Menschenherzen.

Postavil si je na ta način stotere spomenike. Njegovi ognjeni, duhoviti govori bodo še veke živeli v srcih hvaležnih Slovencev. —

Slovenec je bil Kosar z dušo in s telesom. Svoje učence je vedno navduševal za neprecenljive narodne svetinje. Boja se on, vrli sin savinjske doline, nikdar ni bal. Z besedo in peresom in dejanjem je stopal vedno pogumno na bojišče. Ko so sovražni valovi najhuje pluskali ob našo domovino, izdal je Kosar l. 1861. izboren vojevit spis, tiskan v prilogi dunajskega

lista „Vaterland“-a števil. 210. z naslovom: „Die Slovenen und ihre Gegner in Marburg.“ (Slovinci in njih nasprotniki v Mariboru.) Ne vem, je-li kdo našo stvar lepše, krepkeje in odločneje branil kakor takrat Kosar. Tako še ni nikdo rogov potrl nasprotnikom. „Ko bi molčali sedaj, izdali bi najsvetejše stvari slovenskega naroda. Zato hočemo potegniti tem hinavcem krinko raz obraz.“¹⁾ Navdušen, ponosen zakliče nasprotnikom v spisu: „Za vašo milost ne prosjamo, mi hočemo jedino le pravico, da se v vseh razmerah javnega življenja v duhu svoje slovenske narodnosti gibljemo ravno tako prosto in brez ovir, kakor se gibljete vi v duhu svoje narodnosti. Prijateljstvo z vami brez jednakopravnosti — bilo bi hlapčevstvo, in vaši hlapci biti — tega nečemo.“²⁾ Jednako odločen duh odseva iz njegovih mnogoštevilnih, temeljitih dopisov v „Novicah“ in „Danici“; jednak duh ga je vodil, ko je bil deželni poslanec, krepek branitelj našega prava.

Največja Kosarjeva zasluga v narodnem oziru je pa — po mojem mnenju — ta, da je Slomškega v pravi luči pokazal in njegov preslavni spomin za vselej utrdil med narodom. Nikdo ni Slomškega poznal bolj, kakor njegov ljubljani prijatelj in zvesti svetovalec Kosar; nikdo ni Slomškovih zaslug cenil tako, kakor on. Slomšek — Kosar, kako jasno se bliščita ti zvezdi na našem milem obnebu!

Kosar je še ves mlad v preroškem duhu slutil Slomškov pomen za nas. Ko je bil l. 1846. nesmrtni Slomšek imenovan lavantinskim škofom, priredili so celovški bogoslovci sijajno veselico njemu na čast. Zložili so slavospeve, polne iskrene ljubezni in otroške udanosti do njega; Davorin Grobelsnik latinski, Viktor Grečnik nemški, Franc Kosar pa dva slovenska.

¹⁾ Jetzt zu schweigen wäre Verrath an den heiligsten Interessen der slovenischen Sache. Wir wollen also diesen Heuchlern ihre Maske vom Gesichte ziehen.

²⁾ Um Euere Gnade betteln wir nicht; wir wollen einzig nur das Recht, in allen Beziehungen des öffentlichen Lebens im Geiste unserer slovenischen Nationalität uns ebenso frei und ungehindert zu bewegen, wie Ihr es thut im Geiste Euerer Nationalität. Eine Freundschaft mit Euch ohne Gleichberechtigung wäre nur unsere Knechtschaft, und Euere Knechte sein — wollen wir nicht!

Pri slavnosti je govoril vsakateri svoj spev z mladeniškim plamenom; pozneje so jih objavili tudi po tisku. Kosar je izrazil v prvem spevu neizmerno veselje labodske vladikovine nad Slomškovim imenovanjem.

V radosti se srce taja,
V radosti okó topí,
Ljubav žilco vsako maja,
Lice vsakim' se žarí.

Na stolici že visoki
V cerkvi svitli knez sedí,
Verno vsak njegoví roki
Vdanost svojo izročí.

Misliť to — u tesnem krili
Srcu več ostaje ni; —
Knez uzvišen, vselej mili
V duhu k tebi hrepení!

V drugi pesmi pa povelíčuje že dotokratne zasluge Slomškove v res navdušenih, vzvišenih vrsticah. Škoda, da bi se ta Kosarjeva prelepa pesem izgubila; otmimo jo torej temni pozabljivosti! Glasí se ta pač najlepši slavospjev na Slomškega — lepšega ne poznamo — doslovno:

Tudi ti Slovenja cela,
Kakor dalč tvoj jezik gré;
Tudi ti bod dans vesela,
Teb' pred vsem spodobi se.

Veseli se mati prava,
Ko časti se njeni sin;
Le raduj se mati Slava,
Tvoj najboljši ta je sin!!

Bolj, ko vsi, je tebe ljubil,
Bolj, ko vsi, te ljubi še;
Bolj, ko vsi, za te se trudil, —
Al dokazov treba je?

Kdo z otroci tvojmi hodi,
Pot čednosti jih učit?
„Angelj“ jih „molitve“ vodi,
Spisal on ga njim je v prid.

Kdo devištva tvojim hčeram
Venc prelepi, kdo ohran'ť?
On z „devištvam“ stopil svojim
Zapeljivcu je u bran.

Kdo mladenče tvoje zvesto
Pot nedolžnosti pelja?
On za čisto jim nevesto
„Pot življenja srečno“ da.

„Evangelja svet'ga hrana“
Ukaželnim kruh drobí;
Kak bo šola prav peljana,
„Blaže v šoli“ te uči.

Da, na uma tvojga vejih
Kar zorilo, shrani se,
Po širokih tvojih mejih
Tud „drobtince“ zbirat gre.

Tvoja hčer še ni rodila
Toljko pridniga sinú;
Kak boš vredno ga čistila?
Kaj v zahvalo dala mu?

V gorah kresi naj gorijo,
V rekah venci naj tekó!
Kakor dalč Slovenci ž'vijo
Slavo njemu naj pojó:

Slava, slava, trikrat slava
Svetlim' bratu Našimu!
Pa tud slava, slava, slava
Ferdinandu milimu!

Blagor našemu narodi,
Ki ga vlada tak vladar;
Ki zasluge same sodi,
K' mu le blagor naš je mar.

Ko je nedosegljivi Slomšek umrl, spisal je Kosar silno zanimiv njegov življenjepis v „Drobtinicah“ l. 1863. Kako lepo pravi v predgovoru o Slomškemu, da je bil „Slovenecem visok svetilnik, ki jim je stezo kazal k boljši bodočnosti in lepši narodovi prihodnosti, in jih s svojo žarno svetlobo ogreval in navduševal v vojski za naroda blagor in pravice. — Vsakkratni pogled te častite (Slomškove) podobe naj vam pred oči postavi Njih čednosti visoke, da jih posnemate, Njih nauke prelepe, da se po njih ravnate, Njih mnogo trpljenje in žrtvovanje za blagor naroda, da sad njih del in trudov s hvaležno zvestobo ohranite!“ O — Slomšek je bil samo jeden, to je Kosar vedel predobro. A ne samo Slovenci, tudi Nemci in drugi narodi naj spoznajo našega velikana Slomškega neprimerljive vrline. Zato je Fr. Kosar spisal izborno, 328 strani obširno knjigo: „Anton Martin Slomšek, Fürstbischof von Lavant, dargestellt in seinem Leben und Wirken“ (1863). To je najboljše Kosarjevo slovstveno delo, vzoren življenjepis, ki je v čast slovenskemu pisatelju in nemškemu slovstvu. Zasluge, značaj in čednosti Slomškove so tu naslikane kakor nikjer. Ko je bil dné 24. rožnika l. 1878. odkrit dostojni Slomšekov spomenik v mariborski stolni cerkvi, proslavljal je Kosar vkljub velikim sovražnim zaprekam Slomškega s prižnice v govoru, ki se

lahko imenuje vrhunec slovenske zgovornosti. Pozneje je objavil govor v slovenskem in nemškem jeziku v tisku.

Kjerkoli je Kosar govoril o Slomšek, hotel je vedno vneti drage mu poslušalce. Imel je pač vedno v mislih Slomšekove ganljive besede: „Prijatelji Slovenci! Rajnih Slovencev posnema bodi naša slava, bodi naše prisrčno veselje!“

Ta dragoceni opomin bodi i nam v vsodbudo, ko zremo na Kosarja! On naj nam sveti z velikimi čednostmi in svetlim vzgledom na potu narodne omike. Da pa dosežemo stotere — stotere uspehe, za to prôsi, naš nepozabljivi slavljeneč Kosar, gori nad zvezdami za svoje ljube Slovence!

Demeter Ivanovič Mendeljejev.

(Spisal I. P.)

(Konec.)

II.

Ko smo na kratko seznanili čitatelje z življenjem slavnega ruskega učenjaka Mendeljejeva, izpregovorimo sedaj nekoliko o njegovem znanstvenem delovanju. Ta naloga pa ni lahka, ker je bilo delovanje tega moža jako obširno in raznovrstno; ko bi hoteli natančneje govoriti o tem, spisati bi morali celo knjigo. Pečal se je s čisto znanostjo, pa tudi z njeno porabo. Njegovo delovanje se tiče kemije, fizike, meteorologije, tehnologije, narodnega gospodarstva in mnogih drugih znanstev. Najznamenitejše je pač njegovo delovanje v kemiji; primerjati ga moremo le najslavnejšim kemikom, kakor so bili Lavoisier, Berzelius, Liebig. Njegovo ime je posebno zaslovelo v učenem svetu, ko je odkril perijodični zakon, za kar je dobil v Angliji visoko odlikovanje — Davyjevo svetinjo.

Pred Mendeljejevom so že nekateri kemiki opazovali, da je neka zveza med atomnimi težami in fizičnimi pa kemijskimi svojstvi nekaterih prvin in da se v tem oziru dadé prvine razdeliti v več skupin. Take skupine so klor, brom in jod, žveplo, selen in telur, litij, natrij in kalij. V teh skupinah je atomska teža srednje prvine skoro jednaka polovici vsote atomske teže dveh bližnjih prvin. Demeter Ivanovič Mendeljejev je to stvar dalje zasledoval in našel po mnogih težavnih preiskavah, da se v tem oziru dadó razdeliti vse kemijske prvine v osem velikih skupin. Podlaga tej razdelitvi prvin je bilo to, da so se najprej vse znane prvine postavile v dolgo vrsto po atomskih

težah, pri čemer se pa vodik ni jemal v poštev. Prvi člen te vrste je bil litij z atomsko težo 7, poslednji pa uran z atomsko težo 240. Ko se je ta vrsta pregledala, opazilo se je, da se ponavljajo vsakokrat elementi s podobnimi svojstvi, ako se atomska teža povekša za 16. V vsaki teh perijod se polagoma preminjajo kemijska in fizična svojstva. V začetku so prvine s kovinskimi svojstvi, na koncu z nekovinskimi. Na jednom koncu se prvine rajše spajajo s kisikom, na drugem z vodikom, in sicer opazujemo, da se kovine, ki so na jednaki stopinji v perijodi, spajajo z jednakim številom atomov-vodika ali kisika. Jednaka pravilnost se kaže gledé na kemijsko sorodnost in gledé na spojine z drugimi prvini. Iz prvin, ki stojé na enakem mestu v sledečih perijodah zaporedoma, sestavil je Mendeljejev prej omenjenih osem skupin. V vsaki tej skupini se zasleduje zopet neka pravilnost v svojstvih vanjo spadajočih prvin. Prve skupine so redkejšje, mnogokrat plini, poslednje gostejše, trda telesa. Prehod pa se vrši le polagoma. Od plinov se preide namreč na tekočine, potem šele na trda telesa.

Pri sestavljanju tega sistema je Mendeljejev imel večje težave, kakor bi si kdo mislil. Več prvin še ni znanih, in tako ni mogel izpolniti vseh mest v perijodah in skupinah, da bi bil sistem popoln. Prepričal se je, da tu in tam nedostaje še te ali one prvine. Po svoji teoriji je précej določil, kakošno svojstvo bi imela dotična prvina. Če je pa Mendeljejeva teorija trdna, morale so se najti prvine s svojstvi, katere je

zanje zahteval ta sloveči učenjak. Sijajno se je to tudi potrdilo. Tako ni bilo v tem sistemu kositru podobne kovine, in res sta se našla germanij in galij, ki imata zahtevana svojstva. Ta iznajdba se sme po pravici primerjati odkritju Neptuna v zvezdoznanstvu, kateremu so izračunali poprej mesto, kjer mora biti, nego so ga zasledili. Lani so dobili v Gorenjem Egiptu neko kamenje, masrit imenovano; o tem se je pokazalo, da se nahaja v njem neka prvina kalcijeve skupine, katero je pogrešal že Mendeljejev. Ta teorija torej se je pokazala jako plodovito.

Ta zakon spada gotovo med najvažnejše v kemiji. Pokazal je neko zvezo v sestavi teles v prirodi, da je vse urejeno po trdno določenih zakonih, da ni nič slučajnega. Kemiji je dal nekak filozofičen temelj, na katerem se bode gradilo dalje. Pred vsem je ta zakon dal povod misli, da je le jedna prvotna snov, iz katere so se vse druge razvile z različno sestavo posamičnih delcev, da izvira vse iz nekega gibanja v prirodi, kakor je Mendeljejev jako bistroumno pojasnjeval na nekem predavanju v Londonu. Vsekako je pričakovati, da znanstvena odkritja Mendeljejeva odpró pot nadaljnemu napredku kemijske znanosti, da poprej pridemo do tistega smotra, po katerem teži novejša kemija. Ta smoter pa je: da dobimo neki občen zakon, po katerem se bodo dali pojasnjevati vsi kemijski pojavi.

Mendeljejev pa nima zaslug le za teoretične znanosti, temveč tudi za praktično življenje. Že po svoji materi je podedoval teženje za izboljšanje obrnosti v Rusiji. Večkrat je pisal, da Rusija ne smé biti samo poljedelska država, ampak naj skrbi tudi za obrte. Kazal je, da ima Rusija v prirodi neusahljive vire, katere je treba porabiti. Nekateri domoljubi so mu celó očitali, da skoro prezira kmetijstvo, ko priporoča obrt.

Posebno veliko zaslug ima ta učenjak za pridobivanje nafte in premoga. Nafte (surovega petroleja) ima Rusija več kakor Amerika, a dolgo se ni za to nihče zanimal. Kupec Korjev se je pečal prvi s pridobivanjem nafte in prvi naredil zavod za pridelovanje petroleja iz nje. Toda ni mu šlo ugodno. Ta obrt se je povzdignil šele tedaj, ko je vlada vzela to

stvar v roke. Sestavila je v ta namen posebno komisijo in poklicala vanjo tudi Mendeljejeva: Naš kemik ji je bil — rekli bi — duša. Šel je sam v Ameriko, da je videl, kako se v Ameriki pridobiva in uporablja nafta. Kar je videl v Ameriki, izpopolnil je s svojim znanjem in uvedel v Rusiji.

Pred Mendeljejevom so obče mislili, da izvira nafta iz rastlinstva, kakor premog. Mendeljejev je pa dokazal, da izvira nafta iz rudnin in da se nahaja zlasti ob vznožju gorskih hrbtov. Njegovo domnevanje se je potrdilo vseskozi. V Evropi in Ameriki se nahaja nafta v večji množini le ob vznožju gorskih hrbtov.

Kakor je pospeševal Mendeljejev pridobivanje nafte, tako tudi premoga. Učil je, kako se spozna, kje se nahaja premog. Leta 1888. je potoval po donski kotlini in je ondu zasledoval premogove žile. Od tega časa kopljejo v onem kraju premog.

Mendeljejevovo delovanje je bilo sploh jako mnogostransko. Zanimal se je za vse prirodnoznanstvo in njega uporabo. Tudi kmetijstvo mu je bilo pri srcu; trudil se je, da bi se znanje vremenskih prememb obračalo v prid kmetijstvu.

Kakor je ljubil vsako pravo znanost, tako je pa sovražil vsako sleparijo. Bil je posebno odločen nasprotnik spiritizmu. Leta 1875. je predlagal v fizikalnem društvu petrograjskega vseučilišča, da se sestavi komisija za preiskovanje spiritistiških pojavov. Komisija se je osnovala iz prvih profesorjev vseučiliških. Spiritizem so najbolj zagovarjali kemik A. M. Butlerov, prof. N. P. Wagner in pa A. N. Aksakov. Najhuje pa ga je pobijal Mendeljejev. Po devetnajstih jako burnih sejah se je komisija izrekla, da je spiritizem le sleparija.

Mendeljejev je bil tudi v zdravstvenem svetu, tarifni komisiji itd. Povsod je bil izmed najdelavnejših členov.

Tako smo ob kratkem opisali delovanje tega učenjaka. Na znanstvenem polju bomo še dolgo čutili njegovo delovanje. Na podlagi njegovih nauk se bo kemija povzdignila še do večje znanstvene veljave. Zato lahko trdimo, da je naš Mendeljejev poslal tudi slovansko ime med učenim svetom, kakor je sebi pridobil neminljivo slavo v znanstveni zgodovini.

Viljem Ostrovrhar.

(Tragedija v petih dejanjih. — Spisal Anton Medved.)

(Dalje.)

Četrto dejanje

(v Tridentu. Dvorana; sredi miza in stoli).

1. Prizor.

Viljem.

Zakaj ne pride? Kaj ga zadržuje?
Povabi me in samega pusti.
O kolikrat sem bil pri grofu že!
Vesele duše vselej sem prihítel,
Kdarkoli me je klical k sebi v gosti.
A danes? Vedi Bog, kaj me skrbi!
Resnico pač si govorila Ana:
Povoda vselej temna slutnja nima,
Rodi se sama in živi ob sebi.
Povoda nima? Moja ga imá.
Brezumni človek! Lastnemu razumu
Tajiti hočem to, kar vem in čutim.
Ponočni shod mu je nekdo ovadil.
A kdo? Oproda Hinkov, drugi ne.
Ovadil? Kaj se mi zgoditi more?
Ni vedel on, o čem smo govorili.
Le Majnard, tá bi hudo sumil vsaj.
Todà čemu vsa skrb? Lehkà je vest.
Pravice iščemo, in ta je sveta;
In boj smo napovedali krivici,
Ta boj je tudi svet. Čemú ves strah!

(Prestane.)

Pravica? O nejasna ti beseda!
Kdo ume te, kdo vé za tvoje meje?
Ko méni, da te boža tvoj branitelj
In ljubi, čestokrat v obraz te bije.
Bežite misli duhomorne strani!
Kaj bodem dete, — plašen in nestalen?

(Nestrpno.)

Zakaj ne pride skoro, da me reši
Nemira, ki teži me brez potrebe.
O čudno je srcé človeško, čudno!
Samó se toži in samó se brani,
Kako in kdaj potem dosezi mir!
(Prisluškuje. Koraki se začujejo. Oddahne se.)
Korake slišim. Menda grof prihaja.

2. Prizor.

(Viljem. Hinek.)

Hinek

(vstopi in se prestraši).

Ti tukaj?

Viljem.

Jaz. Zakaj se čudiš?

Hinek.

Čudim?

Zakaj? I nò, naključje pač je to,
Da snideva samá se v ptujem domu.

Viljem.

Jaz čakam grofa, ki me je pozval.

Hinek.

Jaz prišel sem ga obiskat nezvan.

Viljem.

Na mojem gradu dolgo te ni bilo.
Zakaj se meni, Hinek, izneverjaš?

Hinek.

Opravki, Viljem, veš, opravki razni
Zavirajo človeka. Res, gotovo!
Sicèr pa pomnim še, da tvoj sem zet.
Že pridem. Nič ne boj se, dragi Viljem!

Viljem.

Govoril sem že zate s hčerjo svojo,
In zveze se ne brani več s teboj.

Hinek.

Kaj pravi k temu Vučelin, sanjač?

Viljem.

Zakaj sanjač? Jaz nič ne vem o tem.

Hinek.

Človeka ti ne kaže le beseda,
Temveč pogledov tudi tajna moč.
Sicèr je prav. In jaz povsod sem molčal.

Viljem

(zopet prisluškuje).

Zdaj vendar grof prihaja. Da, prihaja.

Hinek.

Ti preje ž njim govôri! Jaz odstopim.

(Odide na desno.)

3. Prizor.

(Viljem. Majnard.)

(Majnard pride s kratkim mečem.)

Viljem.

Do tal se klanjam.

Majnard.

Ave, mi amice!

Čakali ste me dolgo, odpustite.

Iz Beča sem prišel pred nekaj dnevi.

Domá sem našel précej dosti dela.

Viljem.

Kakó ne? Rad verjamem, svetli grof.

Majnard.

Usoda, kakor veste me nemilo

Udarja. Sin sedi še zdaj ujet.

Viljem.

In Albert, starji sin je pal celó.

Majnard.V Šent-Vidu vrè ustaja. Šel sem v Beč,
Da Ljudevita bi izvabil ječi.**Viljem.**Eliza, vojvodinja, mu je sestra,
Zatorej zèt se vaš potegni zanj.**Majnard.**Leté mu misli na stotere kraje,
Povrnil se je z Nemškega potrt.
Cesarsko krono je dosegel Adolf,
Napočili za nas so tožni časi.
Nikjer pokornosti, nikjer zvestobe.
Toda pustiva tožbe! Danes vam
Imam veselo sporočiti vest.**Viljem.**

Veselo vest? Za mene? O povejte!

Majnard.Pri Albertu sem bil in mu povedal,
Kako je ljud uporen v Korotanu.
A vas sem hvalil, vitez Ostrovrhar,
Da v Krajni hranite zvestobo, mir.
In vojvoda ob tem se je vzveselil;
Poznato ni mu vaše le imé,
Poznata tudi srčnost, vernost, moč.**Viljem.**

Te hvale ne zaslužim jaz od vas.

Majnard.In pomenljivo je dejal naposled,
Da mu hvaležnost ni nezana čednost,
In da pokaže jo dejanski, tudi,
Kadar cesarski prestol si utrdi.
Kaj mislite, kakó vam jo pokaže?**Viljem.**

Ne vem, gospod, ne morem nì slutiti.

Majnard.Poviša vas do knežjega stanú,
Takó mi ni nejasno sam namignil.**Viljem.**

Po časti nisem hlêpel tej nikdar.

Majnard.

Lepó! A čast zasluži krepka duša.

Kar bili ste doslej, to ostanite!

In zdaj mi ne zamerite, da moram

Na delo. Pisal je namestnik moj

V Šent-Vidu list, ki nisem ga še bral.

Viljem.Zahvaljam vas za vso naklonjenost;
In klanjam se do tal vam sluga vaš.

(Odide.)

4. Prizor.

(Majnard. Told.)

Told.

Namestnik piše.

Majnard.

Žalostne novice?

Told.

Da, kakor vselej. Naj-li berem?

Majnard

(sede).

Berite!

Told.

Slavni vojvoda in grof!

Po mestu vlada pokoj nekaj dnij,

A tisti čudni, tesni, tajni mir,

Ki čestokrat lomast viharja znani.

Nocoj sem zvedel, (pozno to že pišem)

Da Rajnbert z Glaneka, zaveznik verni,

Zavratno bil je umorjen, ko sam

Na izpreježo šel je iz gradú.

Morilec ni mi znan, ker blagi Rajnbert

Ovaditi ga hotel ni pred smrtjo.

„Obvaruj Bog, tako je dél bajé,

Da zdaj bi komu škodoval z besedo,

Ko selim s tega se sveta na drugi.

Odpuščam mu zaradi Njega rad,

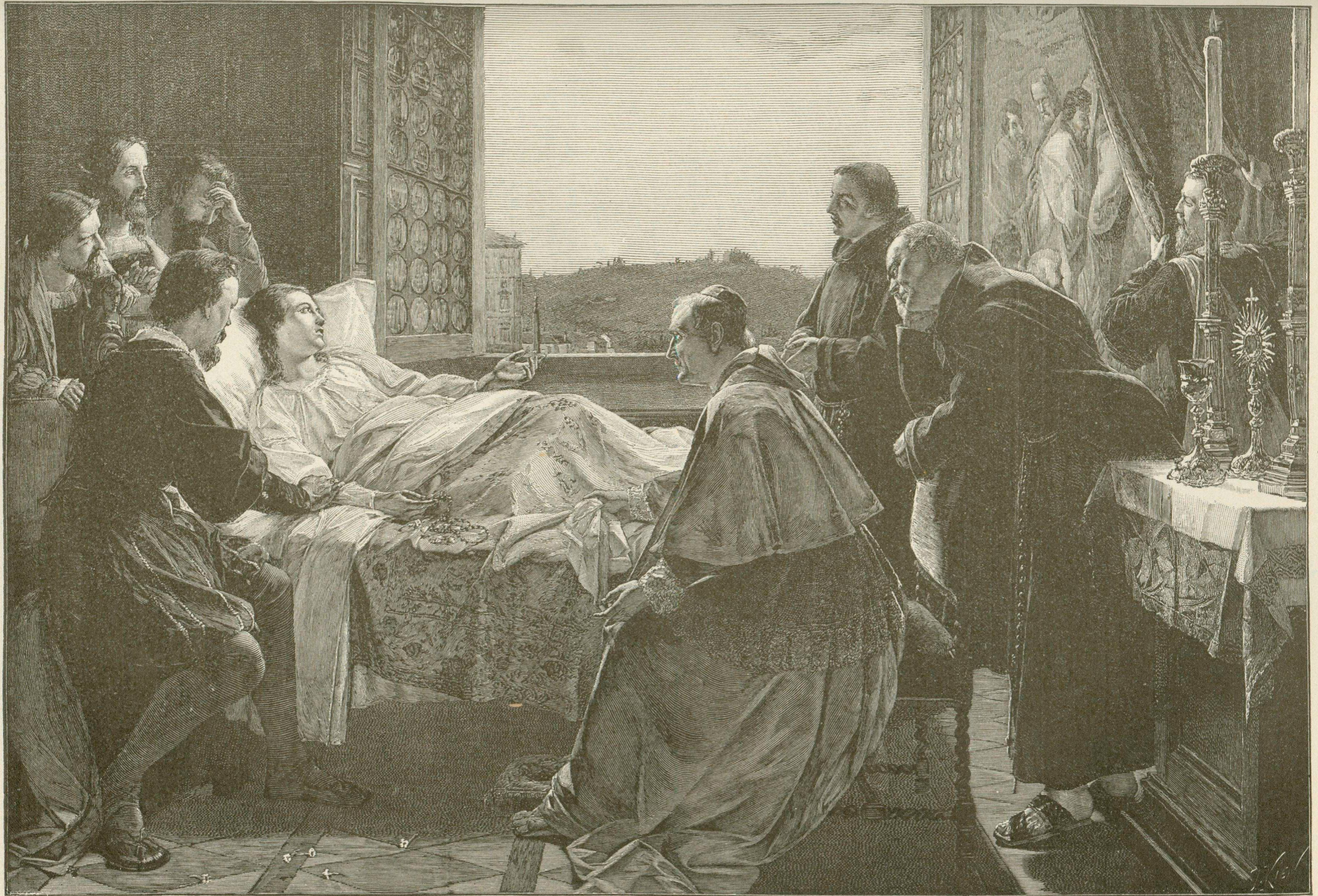
Ki tudi meni odpusti naj grehe.“

Imetja Ostrovrharju je pol

In pol deželnemu zapustil knezu.

Še več naznani vam soboljski vitez,

Ki napotí se jutri sam v Trident.

Smrt Rafaelova. (Slikal Henry O'Neil.)

Majnard.

Takó? O Rajnbert, zate se osvetim.
Do viška je prišlo. Na delo treba.

Told.

Gospod, izrazim-li naj svojo misel?

Majnard.

Nò, kakšno? V takih časih svèt je drag.

Told.

Pomirjevanja ne in ne pogodbe
In ne povelja, ne prošnjâ, rotenja:
Za meč je treba zdaj prijeti srčno!
Vsak dan upor zatreti bode huje.

Majnard.

Vojaška kolika je moja moč,
Ki lahko bi jo odposlal od tod?

Told.

Prešteval in računil sem že danes.
Konjikov sto, oklepnikov nad dvesto
In pešcev zgrnemo do petsto vkupe.

Majnard.

In obveljajo ti?

Told.

Z vodnikom modrim.
Pridruži nam se nekaj vitezov,
Kar zvestih je ostalo v Korotanu.

Majnard.

A bojni troški, ti ne bode majhni.

Told.

Na Gláneku bogastvo tudi ne.

Majnard.

Pomislim naj. A vi pogledjte, prosim,
Kdaj pride v grad soboljski vitez.
Podrobno moram zvedeti o vsem.
(Told odide.)

5. Prizor.

(Majnard, Hinek, pozneje Aloj.)

Hinek

(pride z desne).

Ponižni vaš podložnik, tukaj sem.

Majnard.

O pravem času ste došli do mene,
Poslal vas je namestnik.

Hinek.

Da, gospod.
A tudi sam od sebe bi prišel,
Ker čutim, da je moja to dolžnost
Izdati, kar preti i vam i dômu.

Majnard.

O Gláneškem poroča mi namestnik.

Hinek.

To, menim, ni najhuje.

Majnard.

Ni najhuje?
Potem povejte hitro, brez ovinkov vse!

Hinek.

Zarota skrivna zoper vas se snuje.

Majnard.

Zarota! Kaj? In kdo je v tej zaroti?

Hinek.

Armin Priborski, Ureh z Domovanja.

Majnard.

Ta dvá? Poznam ju — in verjamem rad.

Hinek.

A nista sama.

Majnard.

Kdo je torej še?

Hinek.

Nju brata. Konrad s Trate, Oton z Dobre.

Majnard.

Odkod to veste? Kdo vam je povedal?

Hinek.

In še nekdo je v skrivni tej zaroti...
Verjeli mi ne boste — Ostrovrhar.

Majnard

(vstane razburjen).

To ni mogoče! To je zlobna laž.

Hinek

Pozovem naj li sèm osebo tisto,
Ki vse na lastne zrla je oči?

Majnard.

To ni mogoče. Kdo je videl sam?
Pokličite osebo tisto précej!

Hinek.

(odpre vrata in pokliče):

Pristopi, Aloj, in povej resnico!

Aloj

(se pokloni).

Ponoči bil sem na priborskem gradu
V dvorani, kjer bajé straší iz davna,
Meněč, da v nji zakladov si otmem.
Takó mi je oproda grajski pravil,
Da grešni skriva zbor duhov zlató.

In res sem našel zbor, a ne duhov —
No vitezov, katere vse poznam,
Ker vse sem videl že na Ostrem Vrhu.

Majnard.

In Ostrovrhar bil je tudi tam?

Aloj.

On tudi. On celó je branil drugim,
Da niso mi nič žalega storili.

Majnard.

Razgovora ne veš?

Hinek.

Ne vé ničesar.

(Aloju):

Odstopi! Razodel si, kar si vedel.

(Aloj odide.)

Majnard

(zase).

Ponoči . . . Ureh z Domovanja, Konrad,
Uporniki poznati že . . . in Viljem . . . ?
Ponoči . . . to ni drugega . . . zarota!
Pustite me, gospod, za nekaj hipov!

(Hinek se pokloni in odide.)

6. Prizor.

(Majnard pozvoni.)

Strežnik.

Gospod, velite!

Majnard.

Hiti na dvorišče,
Pokliči Ostrovrharja do mene!

Strežnik.

Minilo nad četrt je ure že,
Odkar je kakor blisk odjahal z dvora,
In ž njim oproda tudi.

Majnard

(zase).

Slaba vest.

Pokliči torej mi gospoda Tolda,
In hiter sèl za Beč se mi opravi.

Strežnik.

Kakór želite, précej naročim.

Majnard.

Narôči mi takoj!

(Strežnik odide s poklonom.)

7. Prizor.

Majnard

(Sede k mizi, vzame gosje pero in vzdihne):

Et tu mi Brute!

8. Prizor.

(Majnard. Hinek.)

(Ko Majnard nekaj časa piše, stopi predenj)

Hinek.

Še to, presvetli grof, še to sem zabil.

Majnard.

Kaj?

Hinek.

Odpustite, da vas motim v delu!
Ostani moje poročilo skrito,
Ostani vsaj imé poročevalca,
Ker Ostrovrhar meni bode tast.

Majnard

(čudeč se).

Vi snubite njegovo hčer?

Hinek.

Da, jaz.

Majnard.

Ne bojte se! Ne bodem nehvaležen.

(Čez nekaj časa.)

Toda, če vstane boj, gospod s Sobolja,
Ne greste-li na boj, zamé — vladarja?

Hinek.

Njegovi glavi prizanesem . . . moram.
Ponižajte jo drugi — kdor že koli!
Jaz svojo žrtev si poiščem v boji,
Ki sreči je življenja mi napoti,
Ki tudi skrivne je zarote ud.
Uklanjam se ponižno, vaš podložnik.

(Hitro odide.)

9. Prizor.

(Majnard. Told.)

Told

(ob njegovem odhodu baš pride).

Prišèl sem, svetli grof, kaj mi velite?

Majnard

(odloži gosje pero, zgane list in vstane).

Kdaj bi se mogla zbrati vsa krdela
Za skrajno silo, da gredó na pot?

Told.

Čez osem dnij, povsem oborožena;
Ker pota so nalivi razmehčali,
Zato je treba trdne nam opreme.

Majnard.

Jaz volim torej vas za vojskovoja,
Da kaznite upor kar najostreje,
In hitro, kolikor je le mogoče.

Told

(pokloni se).

Za čast in vero to vam bodi hvala.
A kdaj odrinem naj z armado svojo?

Majnard.

Še danes odpotuje tja moj sin,
A vi čez osem dni. Zdaj brez odloga!
Zaroto so osnuli zoper nas —
In Ostrovrhar tudi je zarotnik.

Told

(iznenajen):

Kaj? Tudi Ostrovrhar? Bog nebeški!

Majnard

(pol mirno / pol odločno):

Zvihrajte z mečem brzo v Korotan,
Jaz z listom spravim v Beču vse na dan.

(Oba odideta na levo.)

*Zavesa pade.***10. Prizor.****Viljem.**

(Pod grajsko lipo na Ostrovem vrhu.)

Na boj odidem s celo vojsko svojo?
Je-li mogoče, je-li res, za Boga!
Zares! — Nazaj ne morem več, ne smem.
Pozval me je prijatelj Ureh sam,
A ne prijatelj le, zaveznik tudi,
Kateremu dolžan sem zbok prisege,
Da na pomoč mu v zágati hitim.
Prišel sem daleč, da nazaj ne morem.

(Nekaj časa preišlja.)

Če zdaj razmišljam smoter svoj, nakano,
Kakó da mi srcé utriplje glasno,
Da vest pritiska mi neznosen kamen?
Ko človek se po lestvi slave vspenja,
Zamaknjen gleda le naprej, le kvišku.
A kadar lestvi se podstav zmajè,
Kadár ozreti mora se nazaj,
Naproti zazijá mu prépad širi,
Stemní se mu pred strmo globočino
In kès mu z vročim ostnom v dušo črta
Besede suhe: Gledal bi nazaj!
O kès, spoznanje — mračna gosta duše,
Ki vedno, vedno prideta prepozno!

(Preneha.)

In vendar, ali nisem videl preje
Sežaja svojim delom in besedam? —
Zavratno umorjen je Rajnbert, svak . . .
Nihčè ne vé, kedo ga je umoril.
Nihčè . . .? Moreči sum ne trapi me!
Prijatelj moj je Ureh, in nečastno
Zamé je misliti o njem nečastno.

Todà zakaj je vedno bil ob njem,
Kadar sem le ga v misel mu prizval?
Zarota je izdana, kdo bi dvomil,
Zato ne morem in ne smem nazaj.

(Čuje se glasen razgovor in žvenkèt.)

Kako vrší na dvoru vse veselo,
Z obrazov sije bojaželjnost vsem . . .!
I jaz sem víhtel meč nekoč veselo
In radostil se hrabrih borcev svojih;
A danes? Kje pogum je oni moj,
Zakaj me stiska čuden, tajen strah?

(Položi desnico na čelo, a jo hitro odmakne ter pogleda vlinji prstan.)

O Vila blagotvorna, ki si nekdam
Obetala časti mi in bogastva,
Obetala gradov, vojakov srčnih,
Poguma vlij, moštva v té prsi vsadi;
Še zdaj, še danes! Vedi, da potem
Demántni prstan ti nataknem rad
Nazaj na prst — podaj ga, komur hočeš —
Četudi brez časti in brez bogastva
Ostala leta preživim v samoti. —
Še zdaj, da bitev to končam za pravo!

11. Prizor.

(Viljem. Jošt.)

Jošt

(pride z desne).

Gospod, prinesem naj li vam opravo
Vojaško, šlem, obnožje, škit, oklep?

Viljem.

Oborožéna li je cela truma?

Jošt.

Pripravljena celó je za odhod.
Vojníki z Dobre že so okrepčani.

Viljem.

Potem opravi tudi mene, Jošt!

(Odide s krepkimi koraki na levo.)

12. Prizor.**Jošt**

(gleda nekaj časa za njim).

Nikdár še nisem šel tako težkó
Po to opravo, kakor danes pojdem.
V spomin prihaja mi nocojšnji sen.
Napravljal sem gospoda v sobi sam;
Tedaj je prebledél, pogledal tožno,
In jaz preplašen sem ga tiho vprašal,
Zakaj bledí — in tiho je odvrnil:
Napravljaš danes me poslednji pot.
Ne verujem sicer čez mero sanjam,
A sanje té mi ne gredó iz glave.
Mordà . . . Todà na stran bojazen!

(Odide na desno.)

13. Prizor.

(Eberard in Oton z Dobre prideta in se ustavita.)

Oton.

Povej mi vendar, kdo je prvi mesto
Šent-Vid napal in s kakošnim povodom?

Eberard.

Počél je boj sam Ureh z Domovanja
Ter vojvodo z Bavarskega pozval,
Da pride mu v pomoč skrivaj, ponoči.
Porábila sta pač priložnost lepo,
Ko se je Albert baš mudil na Nemškem.

Oton.

A tudi solnograjski škof je prišel,
Z vojaki, kakor mi je Viljem pravil.
Osvójeno je mesto; starji sin
Umrl je na bojišči, grofov Albert;
Ujet je Ljudevit, odveden v zápor;
Zakaj nas torej Ureh še pozivlje
Na boj, ki že ga je končala zmaga?

Eberard.

Nevarnost mu največja zdaj preti.
Bavarski vojvoda ga je zapustil,
Takisto se je vrnil škof na dom,
A Hinek, grofov mlajši sin, za njim
Prišel je zdaj, da zaduši upor.
Obglaviti je dal meščana dva,
In Urhu ne odide trda kazen,
Ker Majnard je vojakov mnogo sinu
Za spremstvo dal, in kakor vsak trdi,
Velika truma je za njim na poti.
Zato me je poslal poté in semkaj.

Oton.

Kako da je posezal Rajnbert vmes?

Eberard.

Naščuval ga je vojvoda v Šent-Vidu.
Dokler ni mesto palo, zrl je Rajnbert
Razpor in vedne praske z Urhom mirno,
Potem je dvignil meč — a kratko vihtel.

Oton.

In kdo ga je umoril?

Eberard.

Jaz ne vem.

Oton.

Ne veš? Ne sumiš? Ti gotovo veš.
Povej mi! Molčal bodem kakor mutec.

Eberard.

Kaj pač ti je do tega! Jaz ne vem.

Oton.

Kot moj zaveznik mi prikrivaš to?

Eberard.

Počakaj! Vse povem, ko mine boj.
A zdaj ne mislimo na tó, saj veš,
Da mora človek v bitev mirne duše.

(V tem prinese Jošt veliko opravo.)

Poglej, oproda nese že opravo!
Kako sopiha! Težka je zares.
Obleče jo lahkó jedini Viljem.

Oton.

Stopiva ž njim še midva, Eberard.

(Ojidejo vsi na levo.)

14. Prizor.**Tilda**

(počasi pride z vrta, ki je v ozadju).

Nevesta sem — in ženina nikjer,
Pripravljam se na pir — in v boj gredó.
Poročno krilo se mi tkè in šije —
In jaz temno oblečena tod hodim.
On ljubi me in se ne zmeni zame —
Jaz molim, da bi ga cenila vsaj,
In mislim dan za dnevom nanj.

(Po majhnem premoru s tresočim glasom):

O Vučelin, da moško mi srcé
Nebeška roka v prsi položi,
Trpela bi, ker bi trpeti mogla.
A žensko bitje, srcu napovej
In boj si napovedalo življenju.

(Pokrije z rokami lice.)

15. Prizor.

(Vučelin. Tilda.)

Vučelin

(v vojaški opravi).

Gospica Tilda, smem-li danes zopet
Stopiti pred obličje vaše, smem-li?

Tilda

(se ozrè nanj).

Kakó bi mogla vam braniti to!
Toda poglejte, moj obraz je tožen.

Vučelin.

Oh, togo bolj čestim, ko živo radost.
Na boj odhajam, po slovo sem došel.
Kdo vé, morda vas nikdar več ne vidim.

Tilda.

Tolažbe malo najdete pri meni.

Vučelin.

Gospica, nekaj mi v spomin prihaja —
Pol sladkega in bridkega na pol . . .

Tilda.

Beseda vam je prosta, govorite!

Vučelin.

Minilo ni še leto, ko pred vami
Na kraju tem sem stal — o Tilda —
Pomlad je cvêla po doléh in gričih,
In solnčni žar poseval je na zemljo,
Za gradom v seči slavec je drobôlel
Tako veselo včasih, milo včasih . . .
Slavica ga je gledala iz gnezda.
Takrát pomlad je vzknila tudi v meni.
In zopet je prišla pomlad za zimo,
Prijezdil včeraj sem v domovje vaše,
Pogledal tudi v seč temná-zeleno,
Ugledal slavca nisem, niti gnezda.
Za tó pomladjo pride zopet zima,
Za njo pomlad, in Bog sam vé na nebu,
Kaj v nji pogrešal bodem — ali boste . . .

Tilda.

Tolažite se slabo vi sami.

Vučelin.

Moj Bog, povejte mi, kako se pač
Tolaži mož, ki vse mu je odvzeto?

Tilda.

Kaj vse? Ni čast, ni pesmij sladka moč.

Vučelin

(vneto):

Vse s tabo, čuj me, Tilda, s tabo vse!
Mar sreča le zato se nam posmeje
Za nekaj hipov in potem zbeži,
Da je tembolj srcé pogreša borno?
Kdor srečen bil je kdaj, jedini on
Nesreče zna čutiti vso bridkost.

Tilda.

Gospod, v spomin i meni nekaj sili,
In zdi se mi, da moram to razkriti.
Pomlad je cvêla po doléh in gričih,
In solnčni žar poseval je na zemljo.
Za zimo se je zopet prerodila
Vsa zemlja z lepim cvetjem, sladkim
petjem;
In dokler bode večni Stvarnik vladal,
Ne bode trla zemlje večna zima,
Napoči tudi nama lepša dôba.

Vučelin.

Tolažba, oh, od njega govorjena,
Ki sam je potrebuje radi nas,
Srcá nam ne hladí, le huje peče,
Naj tudi znak je plemenite duše.

Tilda.

Minljivo je teló, minljive misli,
Ki nanje svoj obračajo pogled.
Kar duh goji, živi na veke vse;
Sto potov mu je prostih, kadar koli
K sorodnému imá vzleteti duhu.

Vučelin.

Zares! Spozabil sem se, da sem mož.
Srcé, kakó si nepokorno dete,
Če bistro, ostro te oko razuma
Ne gleda vedno in ne pazi nate!

Tilda.

Mordà na lepšem združiva se kraji,
Kjer vekomaj ne loči nihče naji;
Tam ni solzá, ni toge, niti boli,
Tam bati ni razstanka se nikoli.

Vučelin.

Ker prejšnje je prešlo.
(Povesi obraz.)

Tilda

(jokaje):

Prešlo za vedno.

16. Prizor.

(Prejšnja. Ana.)

Ana

(sama zase govoreč):

Odhaja in ne vem zakaj, ni kam.
A vem, da je prispelo do vrhunca,
Da padem v brezdno, ali pa se dvignem
Do jasnih spet višav. — Na boj odhaja?

(Glasneje):

Ne prvokrat — in strašno tare dušo
Bridkostna slutnja, da poslednjikrat.

(Sklene roke.)

Moj Bog, udajam Tvojim se odlokom.

Tilda

(ki jo gleda ta čas.)

Oh, mati, ne togujte, prosim, prosim.
Ni treba se vam bati zlá, ni treba.

(Prime jo za roko.)

17. Prizor.

(Prejšnji. Viljem.)

Viljem

(v opravi.)

Slovó naj bode kratko — manj bolí.

(Stopi k Ani in jo objame.)

Ana.

Oh, Viljem, reci, ali moraš iti?

Viljem

(v tem, ko se bliža Tildi.)

Ne vprašaj več me, Ana — moram.

(Objame Tildo in leži v objetji.)

Tilda.

Imam še jedno prošnjo, dragi oče.

(Oton z Dobre, Eberard, Vučelin podadó roke Ani. Pri zadnjih besedah Tildinih zabučí vojni rog. Viljem se iztrga in odide naglo z drugimi. Ana, Tilda zreta za njimi. Čez nekaj hipov padeta si ihté okrog vratú.)

Zavesa pade.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

XVIII. Vojvodica Virida in njeno svaštvo.

Na Dunaju so odkazali novoporočencema tesno stanovanje z malo služabniki v dvornem gradu. Jako različno je bilo to stanovanje od domačega, to je zapazila Virida takoj. Nikjer sijaja, nikakega blišča; tudi se zanju niso mnogo brigali. Imeli so mlada poročenca skoro še za otroka in tako tudi ravnali ž njima. Po domačih postavah je prevzel starejši brat vlado vseh dežel in jerobstvo nad mladoletnimi brati. Smel si je dovoliti več stroškov za svoj dvor, nego njegovi brati, in to je porabil tudi vojvoda Albreht. Leopold je moral biti zadovoljen s skromnimi razmerami in ž njim tudi Virida.

Iz početka ji je bilo neizmerno bridko pri srcu. Ptuje navade, nekako osorno vedenje proti njej, tudi nemški jezik, katerega se dolgo ni mogla privaditi — vse to je tlačilo njeno ponosno in živahno naravo.

Zato lahko umevamo, da je v prvem času pretočila marsikako solzo. Kadar je bila sama v svoji sobi, mislila je domov v Milan. V duhu je videla domačo hišo z vsem bogastvom in bliščem. Preštevala je mnogovrstne dvorjane in velikaše, gledala je svojo tovarišico Izabelo, gledala je junaške viteze, in kakor zvezda med njimi se je odlikoval vrli Ambrosio. Stresla je krasno glavico ob tej podobi; nehoté je nastala v njeni duši misel, da se je vendar le zmotila, ko je šla na Dunaj. Pri Sforzovih bi ji bilo gotovo bolje, kakor ji je sedaj. To je bila nevarna misel, ki je hotela razdirati zakonsko srečo. Čim večkrat se je povrnila, tem močnejša je bila, kakor sploh vsaka izkušnja, ako je ne zatremo prvi hip. Njena pisma do matere so to naznanjala prikrito. Mati pa si je z veliko previdnostjo prizadevala pripraviti mlado soprogo do drugih mislij.

Polagoma je Virida pregledala dvorne običaje in razmere; opazovala je ostro osebe okrog sebe, njihov značaj in vpliv na dvoru, njihovo naklonjenost proti sebi in soprogu. Po teh razmerah je poskušala uravnati svoje vedenje, kakor jo je bil naučil oče Barnaba.

„Zato nisem prišla na Dunaj“, rekla je sama sebi, „da bi čepela v teh tesnih sobah kakor nuna, ampak da se pokažem kneginjo in vladarico, da kaj storim za svojo čast in za čast naše rodovine. Zakaj naj bi gospodovala samo vojvodinja Elizabeta ali vdovica Katarina, jaz pa stala v kotu kot malo dete? Za pranje in

šivanje bi me še hoteli porabiti, za javno nastopanje pa ne! Ne, tega ne trpim več in rajša pobegnem domov, kakor da bi tako živela.“

Virida je tiho ihtela in se žalostila. Smilila se je sama sebi in rada bi bila videla, da jo kdo tolaži, pa mesto tega pride komornik vojvodinje Elizabete ter ji naznani, da svetla gospa vojvodica želi, naj pride v domačo dvorano; pristavi, da so tam zbrane gospe pri delu.

Virida je obrnila objokane oči v mrzlega gospoda, malo pokimala in vstala. Premišljevala je, ali bi šla v delavnico, ali bi se uprla. O pravem času še ji pridejo na misel zlate matrine besede, naj si izkuša s prijaznim in skromnim vedenjem pridobiti ljubezen ljudij, ako želi biti med njimi zadovoljna in srečna. Pregonala je siloma slabe misli, obrisala si solze, popravila obleko in lase in šla počasi in kolikor se je dalo z veselim licem med svoje svasti in druge dostojanstvenice.

Vojvodinja Elizabeta, žena vojvoda Albrehta, je bila mlajša hči cesarja Karola IV. in sestra vdove rajnega Rudolfa, vojvodinje Katarine. Iz početka je bilo tudi njeno stališče v zakonu podobno Viridinemu, a to je manj čutila, ker je bila vladajoča vojvodinja Katarina njena sestra. Zato je smela marsikaj, kar bi drugim ne bilo dovoljeno. Poleg tega je imela za domače gospodinjstvo močno pripravno nprav, in to ji je delalo mnogo razvedrila. Sedaj pa, ko je tako nepričakovano prišla na prvo mesto pri dvoru, kazala je vso svojo sposobnost. Natančna in točna je bila povsod in to je tirjala tudi od drugih dvorjanov. Kakor njen soprog, tako je bila tudi ona pobožna gospa; gledala je na to, da so vsi vršili redno svoje cerkvene dolžnosti, in rada je videla, da so bili vsi ž njo vred vsako jutro pri sv. maši. Ker njen soprog, vojvoda Albreht, ni ljubil veselic in zabave, imela je vojvodinja Elizabeta mnogo prostega časa, in tega je uporabljala dobro. Rada je zbirala v družinski dvorani okrog sebe vse mlajše vojvodice in dvorjanke, da so skupno delale kaj koristnega.

Ob določeni uri so že čakale dvorne gospe v prostorni, ne posebno bogato, pa vendar prijazno opravljeni dvorani. Bilo jim je na tem, da jih ceni vojvodinja. Pri okrogli mizi, pregrnjeni s tkanim prtom, z ročnim delom, sedeli sta gospa Linda Raucheneckova, predstojnica vojvodičinih služabnic, in Jela Landenbergova sestra avstrijskega maršala in pridvorna gospa. Obe gospe sta bili že bolj priletni, pa jako

zgovorni. Sedaj sta bili na pol pri delu, na pol v pogovoru.

„Pozno je že, pa svetle gospe še ni v delarnico. Kaj je neki vzrok temu, saj je sicer tako točna?“ pravi Linda.

„Najbrž so prišli nepričakovani gosti, pa je treba kaj urediti in pripraviti“, méni Jela.

„Gostov prihaja sedaj malo, zato ne verjamem, da bi bili danes došli. Prihodnje dni pa pričakujejo ogerskih poslancev, kakor sem slišala včeraj.“

„No, potem je kaka druga reč, ki zadržuje vojvodico, morebiti družinske stvari.“

„Da, kaj takega pač utegne biti. S svetlim soprogom sta sicer v lepi jedinosti, saj je tako dober gospod, kakor moj rajni Henrik: toda sicer ni na dvoru vse tako v redu, — pa saj sama veš, Jela, kaj bi ti razkladala!“

„Moja vednost je bolj površna, ker nimam pravega darú za dvorne tajnosti, vendar se mi zdi, da se je dokaj izpremenilo na dvoru po smrti nadvojvoda Rudolfa.“

„Premenilo se je res, pa menim, da na dobro stran.“

„O, nikakor ne ugovarjam, ampak le mislim, da bi utegnil kdo pogrešati prejšnjih razmer.“

„Morda, draga Jela, a časi se preminjajo in ljudje so vedno drugačni. Medve sva bili nekđaj tudi mladi in dobre volje, sedaj pa je nama vse to odveč in tako je tudi pri drugih. Vojvodinja Katarina, katero menda imaš v mislih, je res dobra, mlada gospa, pa je vendarle vdova, kakor jaz; zato ni zanjo nedostojno, ako se nosi bolj vdovsko in manj zahaja v veselo družbo.“

„Saj je popolnoma prav, da žaluje po rajnem soprogu, ker je bil plemenit in velik gospod. Vendar je poleg tega še kaj drugega: sedaj ni več vladarica, nima otrok, nima pravega dela, nima več prejšnje časti — in to je bridko. Pomilujem jo.“

„Kakor nanese usoda, Jela; midve nisva krivi. Kar se pa naju tiče, ne moreva se pritoževati: Elizabeta je prav dobra gospa.“

„To priznava vsakdo; samo to menijo nekateri, da je preveč prikrajšala vdovo. Pa pustiva to! Ne zameri, da sem govorila odkrito.“

Lindi se je zdelo, da je malo prizadeta kot načelnica dvornega služabništva, zato je nekoliko pomolčala, potem pa vzdihnila:

„Vsem ne moremo vstreči, pa polagoma se bo uredilo vse. Saj sta sestri, naj se torej sami pogovorita med seboj!“

„Prav tako, pametno govoriš. Kje pa je mlada vojvodica Virida? Ali je ne bo danes v našo družbo? Meni je jako všeč ta zanimiva mlada gospa, zato jo pogrešam nerada.“

Linda jo srpo pogleda, ne vedoč, ali se šali, ali govori resno, zato odvrne nedoločno:

„Tako, tako! Mlado gospo bo treba zopet klicati, kakor sicer. No, vidiš pač, vsak ima svoj prav, kaj bi človek govoril! Stara sem že in mnogo izkusila, pa vendar še vedno kaj novega pride nad mojo glavo.“

„Kaj pa je tako strašnega?“

„Ne vem, kako bi ti povedala svojo misel. Glej, dve leti je že pri nas, in meniš-li, da se je kaj udomačila? Nič, vedno je čemerna, sama zase, vedno premišljuje in piše domov, da človeku kar preseda. In celó vojvoda je že pohujšala. Saj si ga poznala preje, kako ljub in prijazen mladenič je bil, kako rad se je sukal pri nas in se z nami kratkočasil. Sedaj se pa tudi nekam jezno drži in je sam zase. Kaj bode iz tega? Bojim se, da nam bode še težko, če pride kdaj do veljave in vlade. Toda . . .“

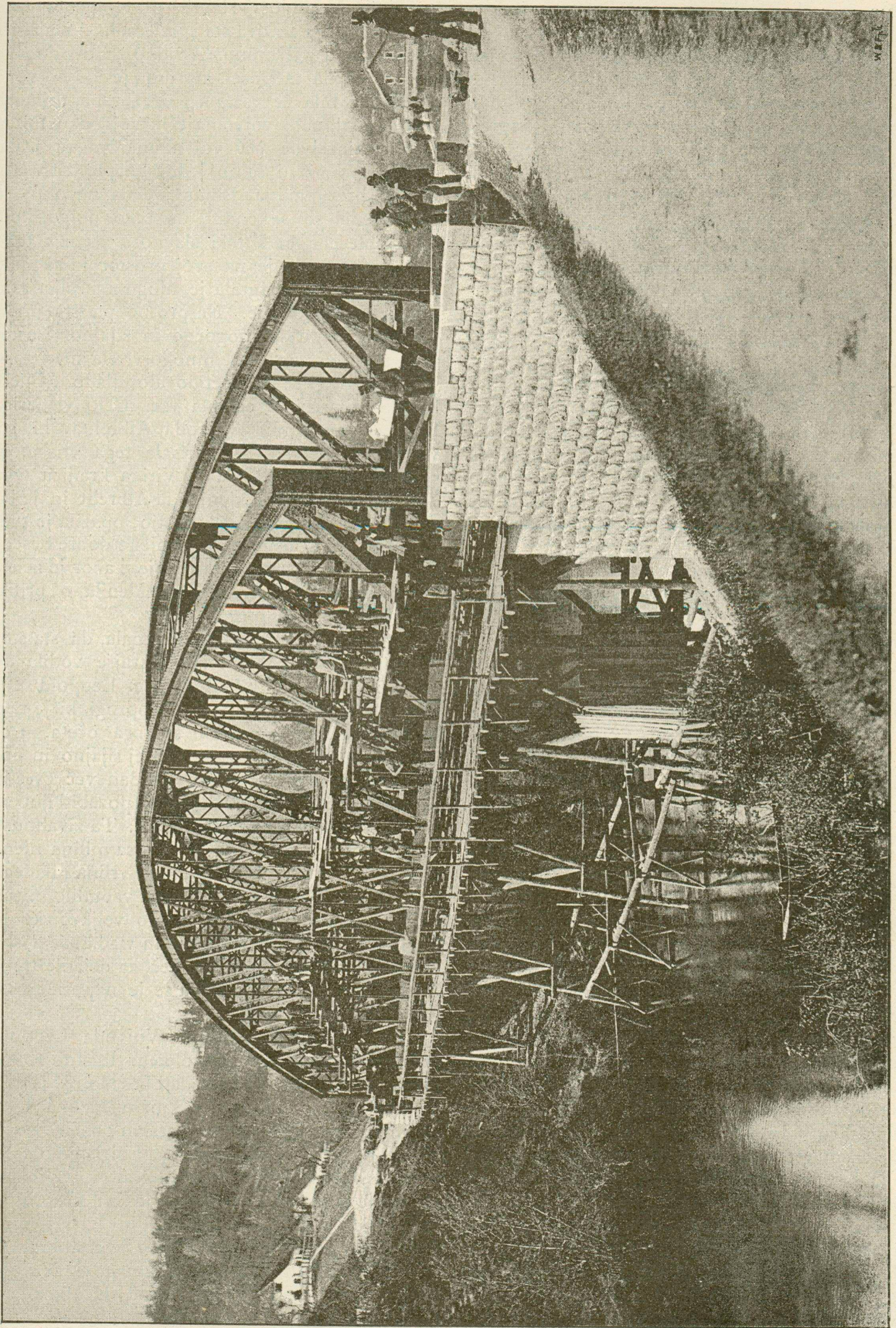
Gospa Raucheneckova bi bila govorila še dalje, kar se odpró vrata in vojvodinja Elizabeta vstopi z vdovo Katarino in gospemí, katere so jo čakale v prednji sobi. Po kratkem pozdravu sedejo vsaka k svojemu delu, in začne se miren in hladen pogovor.

Ko pa vojvodinja zapazi, da še ni knežne Viride, pokliče jedno gospico in ji tiho naroči, naj v njenem imenu povabi gospo vojvodico v delarnico. Vse navzoče gospe so to opazile in takoj uganile, kaj je naročila vojvodinja. Radovedne so čakale, ali pride mlada knežna, ali ne, in med tem čakanjem skoro niso mogle govoriti. Toda kmalu vstopi Virida v dvorano, lepo vzrastla, a bledega obličja. Molcé se prikloni vojvodinji Elizabeti in tiho pozdravi vdovo Katarino, sede poleg nje k mizi in prime za delo.

Pri teh delavnih shodih so bile gospe navadno prav živahne in jako vesele, danes pa je bilo nekaj posebnega nad njimi. Govorica se kar ni hotela razplesti. Elizabeta je začela večkrat na to in na ono stran pogovor, pa dobila je le kratke odgovore od obeh vojvodic, zato je naposled umolknila tudi sama. Virida je bila na videz silno zaverovana v delo. Zlato je vezla v svilnat robec, dar za svojega soproga. Nalašč je preslišala več vprašanj in ogovorov; če je odgovorila, povedala je le malo besed. Prav pusto je bilo vsem, in želele so si konca današnjega dela. Zato vsi pozdravijo s tihim veseljem naznanilo vstopivšega komornika, da so došli ogerski kraljevi poslanci.

Vojvodinja je vstala in družba se je poslovila z navadnimi pokloni in odšla iz sobane. Le vojvodice so še ostale. Videti je bilo, da hoče Elizabeta nekaj povedati, kar ji teži že dolgo časa srce.

„Vesta, dragi moji, da je določen za sprejeme dvorni običaj, kateri naklada vsakateremu mesto po njegovem dostojanstvu? Ne omenjam

Železniški most čez Ljubljanico. (Fotogr. Jos. Armič.)

vama tega, kakor bi ne vedeli, pač pa je potrebno, da se vsi točno ravnamo po njem. Ker le tako se napravi odličnim gostom dostojen sprejem in ohrani ugled našega dvora. Opažali pa so že nekaterokrat, da se to ni godilo zadnje čase, da se je kdo ali neumestno rinil naprej, ali pa nekako mrzlo in prezirljivo odtegoval. Želim, da se ne bi zgodilo nič takega, zlasti sedaj ne ob sprejemu ogerskih kraljevih poslancev.“

Na te besede nista svasti nič odgovorili, kakor bi jih stvar ne brigala; hoteli sta iti v svoje prostore. Zato pristavi Elizabeta kar naravnost:

„Pričakujem, da mi storita tudi ve dve to uslugo.“

Sedaj pa odgovori vdova vojvodinja Katarina:

„Ti si vladarica, draga sestra, torej imaš dolžnost in priliko sprejemati in častiti ptuje odposlance. Jaz pa sem vdova in ménim, da se oziraš na moj stan. Ko sem bila jaz na tvojem mestu, vedela sem, kaj mi je storiti. Nihče se ni pritoževal zaradi dvornih sprejemov na Dunaju, kakor praviš, da se godi sedaj. Treba iskati vzrokov za to kje drugod.“

Nato se je obrnila proti vratom in odšla. Vojvodinja Elizabeta je bila nekoliko užaljena, vendar se je mirno obrnila do Viride in ji rekla:

„Prosim te, da storiš tudi ti s svoje strani, kar je prav, da napravimo dostojen sprejem.“

Virida je lahko prikimala s črnolaso glavico in tiho odšla na strani Elizabete iz dvorane. Prišedša v svojo sobo, bila je sama in govorila s seboj:

„Kadar me potrebujejo, tedaj se me spominjo; pomagam naj jim povzdigniti sijaj pridvornega sprejema. Seveda, to storim rada, pa ne za druge, ampak sama zase. Premalo ne bodem storila, o tem smeš biti prepričana, ti umna Elizabeta.“ Poredno se je nasmejala in šla pregledavat oblačila in okrasnine.

Sprejem ogerskih odposlancev je bil veličasten. Vojvodu Albrehtu je bilo na tem, da ohrani in utrdi prijateljske razmere z mogočnim ogerskim kraljem. Staro bogastvo iz Rudolfovih časov so poiskali in razložili. Sprejemna dvorana na dunajskem dvoru se je lesketala v kraljevskem blišču; tudi dvorjani so se pokazali v najlepših opravah. Vse pridvorne dedne službe so se kazale; zastopali so jih slavni avstrijski plemiči, katere so v naglici povabili.

V sprejemno dvorano so polagoma prihajali velikaši in njihove gospe, vse v krasnih oblekah z obilnim lepotičjem. Živahno gibanje in govorjenje je bilo med njimi, in vsakega novega gosta so pozdravili s pristojno častjo. Ostri opazovalci so ocenjali obleko in vedenje

navzočih gospodov. Henrik pl. Holgenberg in Linda Raucheneckova sta sprejemala dohajajoče in jih vodila v dvorano. Z vidno zadovoljnostjo sta opravljala ta posel, ker jima je šlo po volji.

Ko je bila že vsa gospôda zbrana, prihajali so dvorjani, nato vojvodinje in vojvoda Albreht sam. Najprej je šla vojvodinja vdova Katarina v spremstvu samo jedne gospe, vsa v črni obleki, brez nakitja. Linda je bila nevoljna in povabljeni so se čudili, da tako dolgo hodi črno oblečena in k taki slavnosti prihaja tako preprosto. Sedla je na svoj prostor in se malo zmenila za ljudi. Igrala je ulogo razžaljene in prezirane vojvodinje. Nasprotno pa sta prišla Leopold in Virida mogočno in sijajno. Nastopala sta oblastno in se mnogo vrtela med gosti in dvorjani. Vse je občudovalo mlado dvojico, krasna Milanka je očarala vse. Celó vladarica Elizabeta na strani vojvoda Albrehta, ki sta vstopila poslednja, ni izbrisala tega vtiska, in splošno so govorili, da je Virida kraljica tega dné. Opazil je to nadvojvoda Albreht in je bil nevoljen nad toliko preširnostjo; opazila je tudi Elizabeta in spoznala, da so njene dobre besede učinile prav nasprotno ravnanje, kakor je želela sama. Zapomnila si je to in sklenila, o priliki maščevati se nad njima.

Leopold in Virida sta spoznala, da sta stopila na ono pot, ki bi ju najkrajše vodila do veljave in morda tudi do vlade. Leopold se je udal popolnoma svoji umni soprogi, ki je ravnala natančno po navodu svojega očeta. Dоследno sta nastopala tudi naprej sijajno in prikupljivo, da sta imela dan na dan več zvestih privržencev. Ni mogel lahko kdo pozabiti ljubeznive prijaznosti mlade vojvodice. Ta živahnost, ta ogenj v velikih črnih očeh, vsa milina njene osebe, in potem zlati značaj in vrlina mladega vojvoda — vse to je marsikomu vzbudilo misel, da bi imela Avstrija vse drugo veljavo, ko bi imela Leopold in Virida v rokah vladarske posle. Od misli do želje pa ni daleč, za dejanje treba le ugodne prilike, kakoršna se je naposled tudi ponudila.

Leta so potekala hitro. Vojvoda Leopold je dorastel in postal polnoleten. Pustiti so ga morali k vladarstvu in mu dati besedo pri javnih naredbah. Pokazala se je kmalu razlika med obema bratoma tudi pri vladarskih poslih. Bojeviti Leopold je vedno silil le na širjenje oblasti in moči, na pridobitev dežel in gradov, na vojske in vojne zveze. Albreht pa je bil nasprotno zadovoljen s tem, kar je imel, in želel v miru vladati svoje podložnike. Prišlo je čestokrat do preprirov; Albreht je izpočetka zmagoval le zato, ker je imel še stare, sebi udane služabnike in svetovalce, kateri so sicer bolj ali manj v srcu pritrjevali vojvodu Leopoldu, vendar pa mu še

niso mogli zaupati. Saj ni doslej še nikjer pokazal, da tudi res more in zna kaj opraviti v boju ali v politiki. Ta nedostatek je najprej opazila Virida in ga razodela soprogu. Mladega vojvoda je močno zadela ta opazka. Takoj je sklenil pokazati nevernim ljudem, da je junak ne le v besedi, ampak tudi v dejanju.

XIX. Samasvoja.

Komaj je stopil Leopold na svoje noge, delal je neprestano za razširjanje svojih pravic. Terjal je zase večje in lepše prostore, sprejel mnogo služabnikov in dvorjanov v službo, soprogi je dajal večje vsote na roko, v obče: kazal se je vseskozi pravega kneza. Povsod je posnemal rajnega brata Rudolfa. Ljudje so to opazili in vsi nekdanji prijatelji Rudolfovi so se sedaj oklenili Leopolda. Pričakovali so, da se povrnejo prejšnji lepi časi. Zlasti bojeviti vitezi, med njimi junaki slavnega imena, ponujali so se mu v službo in ga priganjali v junaška dela.

Nekdaj so hodili junaki na jutrovo nad nevernike, kadar so si hoteli pridobiti posebno slavo. A ob času, ko se godi naša povest, ni bilo več te navade. Pač pa so šli tu pa tam junaki nad neverne Pruse, s katerimi so se bojevali „nemški vitezi“. Vitezi nemškega reda so imeli tedaj zlato dôbo moči in slave; vladal jih je veliki mojster Vinrik Kniprodski (l. 1351. do l. 1382.). Tako umevamo, zakaj je vleklo tudi Leopolda, da bi šel pridobiti si v boju s Prusi viteške slave. Virida ga je v nemala in mu živo slikala življenje slavnih junakov.

V najlepši dôbi, poln moči, hrepeneč po nevarnih činih, je odrinil v spremstvu mladih, bojaželjnih junakov na Prusko. Marsikomu se je treslo srce v prsih in po pravici so se jokale soproge in sestre za moža in brate, ker slovo je bilo morebiti za vselej. Virida se ni jokala, marveč še druge je tolažila. Prigovarjala jim je, češ da je bolje ničesar ne imeti, kakor soproga ali brata brez viteške slave.

Leopolda je vodila pot v divje severne, deloma slovanske kraje. Mnogo mest je videl, povsod so njega in viteze lepo sprejeli, zlasti pa še nemški vitezi, katerim so se takoj radi pridružili v boju. Sreča jim je bila zvesta, mnogo viteških dejanj so dovršili in si pridobili obilno slavo. Po večmesečnem bojevanju je sam veliki mojster nemškega reda „udaril“ Leopolda za viteza in ga tako najslavneje povzdignil med častito družbo viteško.

Ker je bil dosegel namen, vrnil se je Leopold domov. Slovesno so tu sprejeli njega in viteze. Virida se mu je ovila okrog vratú, rekoč:

„Sedaj si mi dvakrat ljubši, ker tudi v hrabrosti si kos vsakomur.“ Zares si je bil pridobil Leopold s tem veliko priznanja; njegova veljava je rastle na vseh straneh.

Zatorej lahko umevamo, da oba brata nista mogla dolgo časa skupaj vladati. Leopold je silil, da bi delila dežele in naposled je res pripravil brata, da mu je odstopil tirolsko deželo, katero so bili pridobili Habsburžani malo poprej.

Toda Leopoldu je bilo Tirolsko kmalu pretesno in silil je zopet v brata tako dolgo, da sta delila v drugič, in gledal je, da je prav izdatno povečal svojo oblast. Od sosedov je kupoval grajščine in posestva ter tako množil domačo posest. Kot hrabrega junaka in mogočnega gospoda so ga iskali za zaveznika povsod in to ga je zamotalo v mnoge boje in prepire. Večinoma je prihajal domov zmagovit in zato bolj mogočen in ponosen in bratu svojemu silnejši tekmeč. Zahteval je novih dežel, bil je marsikak prepirljiv, v katerem Virida ni odjenjala preje, da se je zgodilo, kar je hotela. Tako je prav ona neprestano v nemala moža za nove pridobitve, saj je bilo to tudi njej v slavo in svasti v poniževanje.

L. 1379. sta delila zadnjič, in Albrehtu je ostala samo Avstrija pod in nad Anizo, vse druge dežele je moral odstopiti bratu Leopoldu. Sedaj je imel v roki, česar je želel: moč, denar, ljudi, tovariše, na strani pa ognjevito in junaško ženo Virido. Njegove so bile te dežele in posesti: Štajersko, Koroško, Kranjsko, Slovenska Krajina, Istrija, Feltre, Cividale, Tirolsko, grofija Habsburška, mejna grofija Burgavska, Trst in še druge manjše pokrajine. Leopoldov dvor je zablščal v kraljevskem sijaju, vzori in upi Viridini so se začeli izpolnjevati.

Odkar sta imela vojvoda vsak svoje dežele in vsak svoj dvor, nista več skupaj stolovala na Dunaju. Leopold je bival ali v Gradcu ali na Tirolskem, kakor so mu velevali opravki in razni boji. Povsodi se je izkazoval vrlega moža, spretnega vladarja in viteškega junaka. Virida pa je bila središče, okrog katerega se je vrtelo ne le vse življenje in gibanje na vojvodskem dvoru, ampak tudi vse javno delovanje vojvodovo. Znala ga je pridobiti za najtežja početja. Ko je videla kak krasen grad in omenila le mimogredé, da mora pač prijetno biti na njem, takoj ga ji je podaril ljubeznivi soprog. Če ni bil njegov, kupil ga je, in če ga ni mogel kupiti, zamenjal ga je za druga posestva, in kjer tudi to ni bilo mogoče, porabil je vojne homatije, da je pridobil, česar je želela soproga. Vsi niso odobraval tega ravnanja, a kaj posebnega si nikdo ni upal ugovarjati, moč Viridina je bila prevelika.

(Dalje.)

Spletke.

(Povest iz nedavnih časov. — Spisal Š.)

I.

Beraški stan — najlepši stan:
Berač brezskrbno vsak živi,
Lahko, če truden je, zaspan —
Povsod na svetu mirno spi.
Beraška.

Pet krajcarjev imam,
Lahko jih razdam:
Koj zjutraj en'ga,
O poldne pa tri,
Če zadnjega zmanjka —
Večerje nič ni.

Pred dobro četrtrtjo stoletja je hodil podeželni berač Urban Krpa počasi proti Dobovcu, srednjeveliki vasi v obližju Šmarne gore. Večkrat si je predejal vrečo z rame na ramo, čeprav ni imel v nji drugega kakor nekaj suhega kruha v prednjem, in malo moke v nahrbtnem predelku. No, saj je ni prekladal zaradi teže, ampak zato, ker mu je bilo neznansko vroče. Ura je bila dve, sv. Jakopa solnce pa je pripekalo, da je kar zemlja pokala. Pa Urban Krpa bi se vendar ne bil tako potil, da ni bil oblečen prav po beraško, saj je stopal jako zložno. Dolga, z zaplatami preobšita suknja je o sv. Jakopu prevroča, reci, kar ti drago.

„Kaka soparica! Kokoši kar zijajo“, zastokal je Krpa ter privzdignil svoj že brezbarveni klubuk, da bi si ohladil razbeljeno glavo, ko se je bližal prvemu dobovškemu kozolcu. „Hvala Bogu, da pridem v senco! Ej, škoda, da so vasi tako raztresene. Kako bi bilo za nas berače pripravno, če bi ne bilo treba hoditi tako daleč, predno prideš v pošteno vas, da jo je vredno obrati!“

Dospel je v senco za kozolcem, polnim žita. Počasi je odložil vrečo, vrgel nanjo palico in pokrivalo ter še sam prisedel k svojim stvarjem. „A-ha, tukaj je bolje“, oddahnil si je zadovoljno; potem pa je polagoma stegoval noge, tako dolgo, da je zložno ležal.

„Žeja me, žeja“, oglasil se je vnovič in si jel pretipavati žepe. „Nič —, hm, kaj res ne bo nič? Pa se mi zdi, da imam še nekaj smeti nekje. Nobenega krajcarja ne iztaknem, hm! Ej zlomka, saj ni čuda! Kdo pa daje dandanes še denar vbogaime? Suho skorjico kruha ali pa perišče moke, to je vse, kar pribernjam. No, pa ta je še dobra: drugodi me pa še oštevajo, češ, delaj, delaj! Tak močen človek, pa prosi . . . Ha, ha, delaj! Le delajte, jaz sem berač — jaz ne bom delal. — To je pa res napačno, da ga nimam božjaka, požirek bi si ga lahko privoščil.“ Tako je godrnjal in si nezadovoljno gladil zmršeno brado. Vendar se je kmalu utolažil, skoro gotovo zato, ker mu je prijetni hlad dobro dél. Vse želje so ga minule, ničesar si ni želel in prav zadovoljno si je celó jedno zadromljal, tisto znano namreč:

Iz vasi se je čulo zbijanje mlatičev „pika-pok“, vmes je zapel kak petelin svoj „kikeriki“, vaški otroci so se klicali, vpili in jokali. Urban Krpa pa je poslušal vse to in počival. „Vsak po svoje“, mislil si je že na pol speč; „vsak svoje opravke imamo“, potem pa je jel glasno hreščati.

Urbanu je bilo tedaj petinpetdeset let. Bil je še trden, zdrav in močan, lahko bi bil služil za hlapca. Toda dela se je bal že iz mladega. Njegov oče in mati sta bila berač in beračica ter tudi nista hrepenela, da bi se lotil sin drugega posla. Mladi Urbanček res ni kljuboval starišem. Po navadi verujejo ljudje, da „ne pusti več beraške palice, kdor na beračiji raztrga jedne čevlje“, no Krpi se je ta stan že priljubil, še predno je obul čevlje. Vedno pohajkovanje, brezskrbno, dasi ne najugodnejše življenje beraško mu je prijalo. Ker je bil rojen berač, bile so mu znane vse umetnosti in zvijače tega stanú, zato se mu nikoli ni godila posebno trda. Kolikor je potreboval za sproti, dobil je zmerom pri dobrih ljudeh; če je pa včasih nabral kaj več, ni si belil kdo vé kako glave, da bi se hitro iznebil ptujega blaga in bil zopet popolnoma ubožen. Kadar so ga ljudje izpraševali, zakaj jih nadleguje, ker je mlad in zdrav, odgovarjal je, da nima nikjer doma, ne imetka, ne obleke, ne nič. „I, če ni vreden, pa je potreben“, dejal je marsikdo ter mu pomolil božji dar. Tako se je Krpa razvadil, misleč, da so vsi dolžni podpirati ga. Bil je od dné do dné predrznejši, zvitejši in nadležnejši.

Proti trem sta prišla h kozolcu, za katerim je spal Krpa, dobovški župan Resnik in njegov sin Štefan, nakladat pšenico. Ob tej uri je bila najbolj suha; dopoldne jo je obsijalo solnce od jedne, popoldne pa posušilo še od druge strani.

„Če ne bode jutri zjutraj megle, rada se bode mlatila; le poglej, kar zrnje gleda iz klasov!“ izpregovori oče, poskušajoč pšenični snop.

„Škoda, da nimamo dveh vozov praznih! Sedaj-le bi bilo dobro, ko bi je več naložila, ker se lahko vreme izpremeni in potem ne bo z lepa tako suha, kakor je danes“, odgovarja mu sin, zal mladenič kakih dvaindvajsetih let, ter zlahka vrže težko žrd z voza, kakor otrok palico.

„To je križ, da ni dobiti mlaticev!“ toži oče pol sam sebi, pol sinu, ter oberoč puli od spodaj snope in jih varno devlje na voz, da ne bi otresel kaj zrnja po tleh. „Prepozno sem začel mlatiti! Sedaj bode precēj krajši dan, za pol nasada se brž pozna. I, poprej pa tudi ni bilo mogoče pričeti. Za starino se je še bolj mudilo. Pokosili bi jo pozneje že še, toda kako bi se sušila? Kak dež naj jo zmoči, brž je dan izgubljen.“

„Ej, vsako leto smo še omlatili, pa bomo letos tudi, če ne tako, pa tako“, oglaš se Štefan pogumno in skoči na voz, da bi poravnal snopje. „Če res ne bo drugače, mlatili bodeta mati in Anka za jednega, potem pa vi in jaz pa Betežnikova Metka — ali nas ni dosti? Stari Cokljari bode pa cepce navezoval, če bode treba. Sicer je pa vsejedno, čeprav pol dné ali tudi celi dan dalje delamo; naredili bodemo pa še bolj čisto, kakor najeti mlatici, ki pusté pol zrnja v slami, če jim ne gleda človek vedno pod prste.“

Resnik je že izpraznil spodnje late tako visoko, kakor je dosegel z roko, in uprav postavil kozolčni stol nanje. Tedaj pa je opazil onstran kozolca Krpa.

„Le poglej ga, lenuha! Ne da bi ležal na travi, po prosu se mi valja“, razsrdil se je oče župan v sveti jezi, videč, kako mu berač dela škodo.

Tudi Štefanu je zavrela kri, ker se Krpa še ganil ni. „Urban, le naglo po koncu, če ne bo pela druga!“ zaklical mu je nevoljno.

„Kaj?“ zazdeha berač leno.

„Četrtega mlatica potrebujem“, ogovarja ga župan Resnik, „poskusi, kako ti bo pokal cepec!“

„Meni ne odide bira, če kdaj udarim s cepcem, ali nikoli; sam pa ne bom mlatil — to ni beraško delo“, odreže se prevzetni Urban Krpa. Saj ga še k lažjemu delu ni bilo pripraviti, vedno je imel kak izgovor. „Zjutraj je rosa — kdo bode delal! O poldne je prevroče — ni mogoče! Zvečer je pa že prepozno, da bi pričenal.“ Da bi pa cepec sukalo, to se mu je zdelo skoro razžaljivo. Sploh mu ni bilo nič po volji, da ga motita, zato se je malomarno obrnil na drugo stran ter zopet pomečkal pol kraja prosa.

„Kaj pa misliš, nepridiprav postopaški, ali bi rad poležal vse proso?“ zahuduje se Resnik vnovič. Štefan pa skoči molčé raz voz in kot bi trenil je prelezel late in bil pri Urbanu.

Kmalu je bil Krpa na nogah, zakaj Štefan mu je izvrstno pomagal. „Če si truden, poišči tak prostorček, da ne boš nikomur škode delal; naše proso pa ni tvoja postelja! Le pojdi!“

Krpa se je potepeno pobral ter godrnjal nad Resnikom in sinom njegovim. „Le zapomni si, mlekozobec, kdaj si vrgel Urbana Krpo s prosa! In ti, stari, tudi tebe ne pozabim!“ Potem pa jo je krenil po stezi za vasjo proti gozdu.

„Kakor da bi bil vkopan in pribit, tako pogosto prihaja ta prevzetnež v našo sosesko, in ni se ga mōči odkrižati. Dobro, da imamo tako izvrstnega okrajnega glavarja! Menim, da bo kmalu prisilil vse take nadležneže, da bodo ostali v svojem domačem kraju. Pa saj nečejo nič slišati o domu. Nobeden skoro ne vé, odkod je; sevé doma jih vse pozna in ne bodo več tako sleparili, kakor drugje, kjer se lahko zlaže, kar in kakor hoče.“ Tega Resnik ni govoril samo zaradi svoje koristi, ampak ker mu je bilo skrbeti za blagor vse občine.

„Ta se naš zares drži kakor klop“, pritrjeval mu je Štefan. „Pa ne bi bil nič rekel, ko bi bil v resnici potreben! Ali tak korenjak še — in ko je ni prida dlake na njem!“

Štefan in Krpa sta bila že stara nasprotnika, ali bolj resnično: Krpa že izdavna ni mogel županovega sina. Nekoč — Štefan je bil tedaj še otrok — ni bilo pri Resnikovih drugega človeka doma, kakor mali Štefanček in njegova mati. Štefan se je igral v kuhinji pri škafu vode, mati pa je imela nekaj opraviti zgoraj pod streho. Tačas je priberačil k hiši Urban Krpa.

„Hvaljen bodi —“, začel je počasi, zakaj nič kaj gladko ni izrekal tega krščanskega in posebej še beraškega pozdrava. Ker je pa začutil, da menda ni nikogar doma razven Štefančka, obmolnil je in obstal na pragu. Štefanček je bil tako zaverovan v škaf in vodo, s katero je bil že sebe in tla precēj omočil, da se ni nič zmenil za prišleca. Urban Krpa pa je tedaj zapazil na omari poleg vežnih durij dva nova srpa. „Saj bi se lahko prodala, če v vasi ne, pa drugje“, dejal si je in stegnil nepošteno desnico, ter vtaknil srpa pod suknjo. A že ni bil dovolj oprezen, ali ka-li, če tudi je že večkrat kje kako stvar dovolj hitro spravljjal, kratko: srpa sta zažvenketala in opozorila Štefančka. No, ta je bil razumen dečko: takoj se mu je zdelo, da Krpa nima pravice jemati srpov s seboj in začel je klicati mater: „Mama, mož — srpe vzeli! Mama, mož — srpe vzeli!“ Resnikovka je prav takrat prišla z jerbasom rezanice po stopnicah in zmēdla Krpi račun. Seveda reči mu ni smela, da je namerjal krasti, zakaj mož je znal dobro sukati plašč po vetru.

„Presneto, mati, vaš Štefanček je pa moder“, jel je brž hinavsko hvaliti otroka. „Tukaj-le sem vas čakal in ogledoval srpa, dokler bi se ne vrnili, pa si je brž mislil: tak-le strganec bi ju še kmalu odnesel. Ha-ha-ha, ti poredni Štefanček ti! No, si že priden! Pa sta res dobra srpa! Koliko ste dali zanju, mati županja, kaj?“

„E, ne vem natanko, koliko sta veljala, on ju je kupil na sejmu“, odgovorila mu je gospodinja in nasipala rezanico v posode.

„Mati županja, za božji dar bi vas prosil, če je vaša volja“, govoril je Krpa ponižno in potuhnjeno spravil podarjeni kos kruha. Od hiše gredé pa je rentočil, kar se je dalo: „Ta preklicani otrok, da ni molčal! Osem grošev bi bil skupil za srpa, sedaj mi pa dá košček trdega kruha. Kdo ga bode jedel? Jaz že ne!“

Takrat si je Urban Krpa zapomnil Štefana in ga odslej vedno po malem sovražil. Pa tudi očeta njegovega ni mogel: preoster je bil. Na novo pa sta ga zjezila posebno to popoldne obadva. „Morda še pride kdaj dan, da bi mi rada dovolila ležati v svojem prosu, ali kjer bi hotel, samo da bi mene ne bilo, ali da bi molčal.“ Tako se je grozil in stiskal pesti.

Proti solnčnemu zahodu tistega dne je sedel Urban Krpa v dobovškem gozdu na posekanem hrastu in si podpiral glavo z roko. Nevoljno si je segal v brado in jo poravnaval ter večkrat pogledaval okrog sebe. Kraj je bil prav zapuščen. Na jedni strani se je dvigala velikanska skala, katero je bil prerastel mah in drugo zelenje, njej nasproti pa je bila goščava. Pod skalo je bila globoka jama, dejal bi, prepad, kateri je pa zakrivalo grmovje. Semkaj se je redko izgubil kak človek. Otroci si niso upali, ker je bila govorica med ljudmi, da tukaj straši; drugi pa tudi niso radi hodili tod mimo, ker se jim je zdelo nekam plašno pri tej skali. V davnih časih se je neki večkrat kaka nesreča prigodila tukaj — tako se je govorilo —, tisti prepad je požrl že več živine in nekdam tudi črednika. A kdaj, to so že pozabili vsi, niti starci dobovški niso pomnili več tega. Urbanu Krpi pa ni bilo tesno na tem kraju, „Tukaj smo tako brez skrbi, kakor ne vem kje“, premišljeval je. „Samo da bi že kaj kmalu prišli; ne vem, kod se obotavljajo tako dolgo.“ Krpa je namreč pričakoval svojih tovarišev beračev, katere je bil povabil k tej skali na posvete. Mračiti se je že jelo, senca dreves se že ni več poznala na travi: a tedaj so vstajale temnejše sence izza grmovja. Tam sta se bližala Stopca Florijan in šepasti Záplata Martin, od druge strani jo je primahal dokaj pokončno sicer ves sključeni Stokavec Blaž, sčasoma je prispelo še par drugih povablencev. Berglje in malhe so pometali po tleh, posedli na hrast, našgali si lule in radovedno

gledali Urbana, kaj jim bo povedal. Samo Stokavec Blaž je stal nezaupno bolj od daleč in ni odložil svojih ropotij.

„No, sedaj smo vsi“, izpregovori Krpa in živo pogleda po zbrani družbi. „Najpoprej mi obljubite, da ne boste nikjer raznašali tega, kar vam bom sedaj povedal.“

„Kaj smo morda ženske?“ zagodrnja Martin Záplata.

„Jaz ne govorim toliko, kakor Klepetec Maruša“, ponese se Stopca Florijan.

„No, kaj nam poveš?“ vpraša ga nekdo drugi.

„Kar brž začni, kdo te bo čakal; jaz še prenočišča nimam“, priganja ga Blaž Stokavec.

„Zmenili se bomo, kako bi strahovali Pajka“, nadaljuje Krpa.

„Temu boš prišel do živega, beži — kam!“ zmaje neverjetno Záplata Martin.

„Kako smo včasih živeli, ko še njega ni bilo!“ vzdihne žalostno Stokavec. Drugi pa se skoro prestrašijo ob samem imenu — Pajek.

„Danes dopoldne sem zvedel“, pripoveduje zopet Urban, ko sem beračil po Medvodah, da pošilja Pajek tisto moko in tisti kruh, ki ga nam pobere, svojemu bratu — a za kaj? Kaj se vam zdi?“

„Da ga zopet daje beračem“, méni prvi.

„Ali pa, da hrani s tem poslé“, razlaga drugi.

„Morda prodaje, kakor mi“, ugovarja tretji.

„Svoje prašiče hrani s tem — vidite!“ reši Krpa slovesno tovarišem zastavico.

„Z našimi darovi?“ —

„Prašiče?“ —

„Goljufija!“

„Zato nam tako brž izprazni malhe, kadar koga ujame, ki ne berači v svojem kraju!“ Tako je pobijala beseda besedo; možje so se razsrdili.

„Toda ne bo več tako, če se na glavo postavi“, poraste Urban Krpa. „Meni do danes še ni vrana možganov izpila. Če mi boste pomagali, pa ga uženemo v kozji rog.“

„Najbolj me draži, da ima pri vsem tem dobiček Pajkov brat, ki je gotovo največji stiskavec na svetu. Prisegel bi, da trikrat skuha klobaso, predno jo proda. In njegova žena je tudi tako smolnatih prstov, da nikoli tega: odreže mi že še malico, pa prej ne, dokler ne zmolim ‚očenaša‘ in ‚vere‘ —; pa tista malica je tako tenka, da si je skoro ne upam prijeti, ker se bojim, da se mi ne zlomi med prsti.“ Tako dokazuje Martin Záplata, da se jim res godi silna krivica.

„Vidite, prijatelji“, izpregovori zopet Krpa, „jaz sem si pa izmislil pomoček, da nas ne bo več preganjal. Kakor sem strgan in ne-

učen, Pajka bom pa vendar-le nažgal, dasi zna ,tajč pohrusten' in ne vem, kaj še vse.“

„Kako?“ popraša najmlajši v družbi, Florijan Stopca. Drugi pa se primikajo Krpi.

„Jedenkrat nam jih bodo še nekaj našteli“, govori le-ta previdno, „a potem bomo odrešeni.“

„Nikoli več — če Bog dá — nikoli več jih ne bom držal“, prestraši se Martin Záplata. „Iz te moke že ne bo kruha. Kar razidimo se!“

Okrajni glavar kranjski, Pajek, je namreč one berače, ki se niso ravnali po njegovem povelju, kaznoval vselej ostro: pobral jim je nabrane darove ter jim jih ukazal povrhu še nekaj našteti. Martin Záplata je bil pred dobrim tednom tako nesrečen, da je gledal srditi obraz glavarjev in okušal njegove kazni. Zato se je tako naglo ustavil Krpi, ki je dejal, da mu bo vnovič treba biti tepenemu. Tovariši so se smejali Martinu ter ga zbadali, kako je občutljiv, samo Blaž Stokavec mu je pomagal ter dél:

„I tisto že ni toliko, če človeka malo boli, saj je kmalu zopet dobro —.“

„Dobro, seveda! Deveti dan že teče, pa še čutim“, pobija brž Martin govornika. Pa Stokavec se ne zmeni ne za njegov ugovor ne za smeh drugih, marveč govori dalje:

„Udarci se že pozabijo, ali kdo ti povrne denar, kateri bi lahko skupil za naprošene božje dari? To je, vidite!“ Blaž je bil namreč neznansko skop, zakaj tudi med berači so lakomniki, dasi v malem. Govorili so o njem, da bi šel za groš v pekel. Tovarišem je bil bogatin, samo to so pa tudi vedeli, da ne pokaže beliča, še manj pa, da bi komu kaj dal.

„Nič ne boš na škodi, prav nič, Blaže“, pomirja ga Urban Krpa. „Le pomisli, če te jedenkrat oropa, potem pa nikoli več; ali pa če bi te sicer sedaj kmalu ne, pozneje pa še dvajsetkrat ali pa morda še večkrat. Kdaj bi bil na boljsem?“

„To že izračunim“, zine tehtno Blaž, „to bi že bilo. Ali povej že vendar, kaj namerjaš!“

„Pa res, kako meniš?“

„Nas naj bi se Pajek bal?“

Sedaj se skloni Krpa niže med drugove, ogleda se skrbno na vse strani, namežikuje jim pomenljivo ter reče: „Moko — zastrupimo.“

Vsi gledajo molčé v tla, nihče se ne gane; Urban pa jim razlaga nadalje:

„Prešiči bodo Pajkovemu bratu poginili, in le-ta bo glavarja potem še ozmerjal, da mu je pošiljal beraško moko; za naprej se je bo pa bal, kot hudir križa. A nam gosposka ne bo mogla prav nič.“

„Gotovo bodo nas dolžili in vse od kraja nas bodo pozaprli“, zmajuje Florijan Stopca z glavo.

„Vidi se ti“, posmehuje se mu Krpa, „da si komaj odrastel šibi. Le brez skrbi: vso krivdo zvrnemo na ljudi, češ da nam dajejo pokvarjeno moko.“

„Precèj varno bi sicer že storili to, vendar nekaj je le še vmes“, pomišlja se Martin Záplata.

„Kaj neki?“ ustavi ga brž Urban. Toda vse njegovo prepričevanje ni nič pomagalo: družba je le bolj molčala. Kar se oglasi Stokavec ter se odločno upre Krpi:

„Morda bi Pajek res odjenjal, ali pa ne: jaz ne pravim ne tako, ne tako. Pa recimo, da bi odnehal. To bi pa gotovo ne bilo lepo, da bi se znosili nad njegovim bratom, kateremu bi naredili veliko škodo. Jaz tako ménim, da hodimo skrivaj, kjer se nam zljubi; tako hudo se pa nikar ne maščujmo.“

„Kako se dela svetega, kakor Betežnik“, smeši ga Krpa, ker ga je jezilo, da mu ugovarja. „Saj sem že večkrat dejal, pa še rečem, da nam taki-le svetohlinci več škodujejo, kakor vsi župani in gosposka.“

„Pa res“, pritrjuje mu brž Záplata. „Betežnik méni, da je nekaj več, kakor izmed nas kateri. Tisto dekcle svoje vedno usiljuje Resniku in bi jo menda še rad le-tam bogato oženil, kakor je glas.“

„Mene tudi jezi, da se tako povzdiguje“, pomaga mu Florijan Stopca. „Ali ne bi moglo prositi dekcle, kakor mi? Potem se pa nosi, kakor bi bilo vse njeno!“ Florijan je govoril te besede ne le zato, ker je Betežnikova hči živela drugače, kakor druge beraške, ampak zlasti zato, ker ga je grizlo, da se skoro nikoli ne more sniti ž njo in da jo bo težko dobil za ženo, ker bode lahko vzela bogatejšega.

Tačas, ko sta se hudovala Záplata in Stopca nad Betežnikom in njegovo hčerjo, ujele so se Urbanove oči in drugih razven Stokavca, in dogovorili so se v hipu več, kakor poprej ves čas.

„Če ste tako boječi, potem je pa najpametneje, da o tem ne črhujemo nobene več“, začel je čisto nedolžno Krpa; „torej jaz ne vem ničesar, kaj sem govoril.“

„Jaz nisem čul besedice.“

„Midva se komaj poznavava“, zlagala sta se ž njim dva izmed družbe. Ostali pa niso pripomnili ničesar, ampak so se jeli natihoma odpravljati.

„Kje bomo pa spali?“ poprašal je Krpa.

„I, kje? Pri Tiščinu, kakor po navadi. — Jaz sem naprosil že nekaj letošnjega žita, pa nimam svojega mlina, drugam pa tudi ne dajem mlet; zato bom pri Tiščinu izpraznil svojo malho. Po letu je takoj pretežka, ker je tako vroče.“

Tudi drugi so imeli dokaj na prodaj; ta je priberačil precèj fižola, oni pšena — kakor so

pripovedovali — a hraniti ni hotel nobeden. Čemu pač? Saj so pri Tiščinu lahko zamenjali za pijačo, in zvečer se lažje kaj izpije, kakor pa sné. Dobro se je že zmračilo, ko so se razšli od svojega posvetovanja, in v gosti temi bi bili prišli v Tiščinovo krčmo, da ni sijal mesec. Ker je pa polni mesec plaval po nebu, svetil je ubogim prosjakom, ki so po različnih potih

dohajali k Tiščinu. Samo Blaž Stokavec se jim ni pridružil, dasi je vedel, da bodo ta večer še prav dobre volje. No, njemu Tiščin ni dovolj drago plačeval in pa škoda se mu je zdelo takoj vse zapiti; če je pa denar shranil, gledali so ga tovariši po strani in pa še — no kaj bi govoril: drugje je spal Blaž veliko mirneje in varneje. (Dalje.)

Iz počitniškega dnevnika.

I.

Iz Rima!

V tvoje krilo, dražestna priroda,
Konči trude svoje položim —
Jasni dan, kakó veselo svetiš,
Z Bogom mesto, z Bogom, sívi Rim!

Dušne medle in telesne sile,
Vendar danes čilo spěj korak:
K vam, sabinske, k vam, albanske gôre,
Sèn počitka vabi me sladak.

Z Bogom mesto, s tábo se poslavljam,
Radosten mi je srcá utrip,
Niti jedna tožna, mráčna misel
Ne visí nad dušo ta mi hip.

Niti jedna? Oj čemú tajiti,
Kar ni tájno v dnú srcá globin:
Jeden vendar tiho vstaja v prsih,
Da mračí veselje mi, spomin!

Danes grem, a zopet se povrnem
V tvoj naróčaj, večni, sveti Rim:
Ali nékoč, nékoč póči zôra,
Ko za vsélej naj se poslovim!

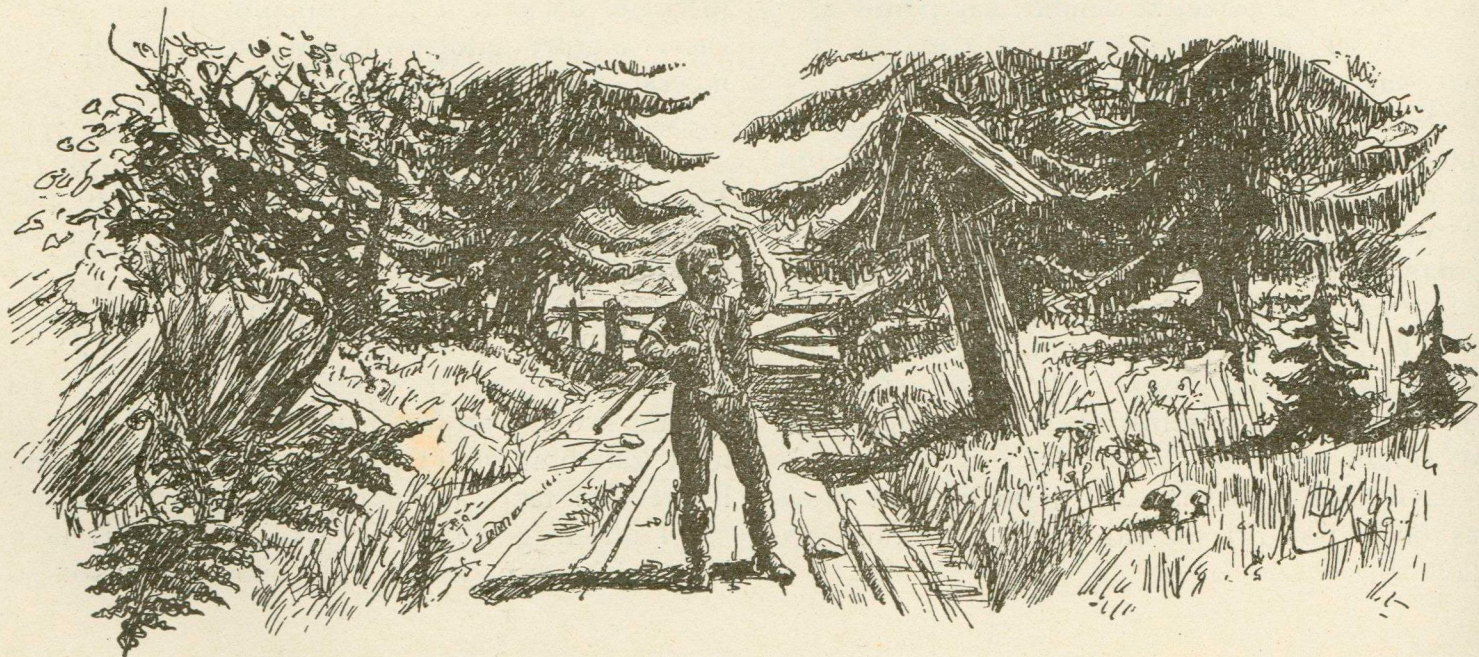
Ko pustim naj te, krščanstva mesto,
Na sedmérih stavljeno holméh,
Ko naj zadnjikrat šumenje čujem
Tvoje, v slavnih Tibera bregéh.

Ko pustim naj, krasna vas, svetišča,
In pomnikov davnih veličast,
Ko pustim naj — zíbel sreče svoje — —
Kdo nad čustvi takrat daj oblast?

Nem poslednjič bodem gledal ná-te,
Rim — ob pótni žalni les oprt . . .
Tóda, misel, děj, izgíni, misel,
Glej, kakó je duh mi trudni strt!

Danes ni še tisti dan napočil,
Danes čilo dalje spěj korak
Do sabinskih gôr, do gôr albanskih —
Tam počitka čaka sèn sladak.

Mih. Opeka.

Ogled po stari povestnici slovenski.

(Nekaj zgodovinskih črtic, zlasti iz dôle Rimljanov. — Spisal *Andrej Fékonja*.)

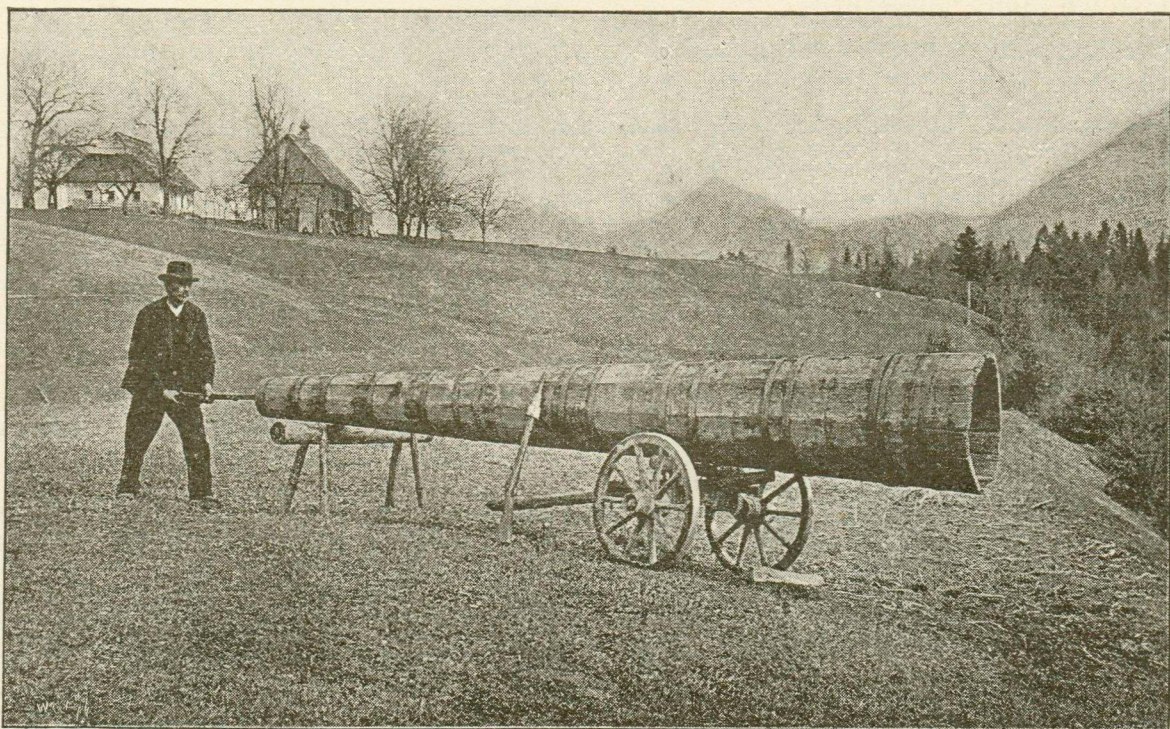
(Konec.)

Avari pa Slovenci.

Alboin je bil, odhajajoč v Italijo, prepustil Panonijo svojim nekdanjim zaveznikom Avarom; pa so torej ti-le udarli za Longobardi tudi v naše kraje.

Avari, katere ruski Nestor imenuje Obre, bili so barbarski turško-finski narod. Prišedši iz Azije, klatili so se dalje časa ob Volgi; potem so nakrat l. 558. udarli na zapad in si podvrgli

nekatero druge narode. Cesar Justinijan jim je obljubil letno odškodnino za usluge, izkazane mu pri preganjanju Slovanov, ter jim baje odkazal zemlje v dolnji Panoniji. Okolo leta 600. je gospodoval avarski kakan Bojan nad deželami od doljnega Dunava pa tje do reke Aniže in sèm k jadranskemu morju. Iz glavnih selišč med Dunavom in Tiso pak so Avari silno krvoločno roparski udarjali na vse strani skoz blizu poltretji vek, skoro kakor nekdanj Huni.

Bumba ali pinja. (Fotogr. Al. Knafelc.)

Z Avari vred, in deloma še pred njimi, so prišli v naše kraje pa tudi novi indo-evropski Slovenci ter se združili in okrepili s starimi istonarodnimi ostanki. Zanimivo in tudi važno je tukaj najpreje vprašanje: Kako so se vendar Avari vèdli nasproti slovenskemu naseljevanju?

S. Rutar piše o tem med ostalim: „Zdi se, da Avari niso stavili nikakih ovir, temveč še pospeševali take namere. Morda so že sami jemali pri svojih ropih nekaj Slovencev, da bi jim polje obdelovali. Saj je itak znano, kako so odvedli Slovane iz okolice solunske v Panonijo. Razmerje med gospodujočimi Avari in podložniki Slovani si namreč ni smeti misliti pravno urejeno v današnjem pomenu, ampak utemeljeno le na fizični moči. Avari nikakor niso marali ustanoviti velikih držav, le ropali

so, lovili ujetnike ter iztiskali od sosedov odškodnino, davek in darove. Avari pa niso gospodarili vselej in povsodi jednako, temveč kakor je nanesla moč in nepričakovana potreba. Le pri avarskih staniščih stanujoči rodovi trpeli so kaj več od njih. In morebiti se je njim tako godilo, kakor pišeta Nestor in Fredegar. Čim dalje od avarskega središča se je naselil kak rod, tem varnejega se je čutil. H korotanskim (noriškim) Slovincem so Avari malokedaj hodili v goste.“¹⁾

Novih Slovencev naselba.

Slovenci, ki so sedaj prišli v naše kraje ter se tu udomačili stalno, stanovali so v davnih

¹⁾ Ilustr. Nar. Koledar 1894. 113.

časih v severozapadni Rusiji, ob Ilmenskem jezeru in ob izvorišnih Dnjepra, Dvine in Volge; v IV. stoletju so stali poleg Črnega morja in v Podunavju, s koncem V. pak so začeli siliti prek Dunava proti ilyrskim in grškim deželam. V drugi polovici VI. veka so prišli pod jarem silovitih Avarov, kateri so jih nasilno pred seboj dalje tiščali proti zapadu.¹⁾

Po odhodu Longobardov v Italijo so se torej Slovenci lahko razprostirali ob Dunavu, Dravi in Savi. Vsa Panonija jim je bila odprta; in res v kratkem času so se pomaknili po dolinah jako daleč med Alpe in Karpate. Pri teh naselitvah (pripomenja Rutar) pa si treba vedno predočevati, da so Slovani prišli iz nižin, da so torej izbirali le ravnino in nizko brdje. Pogorja so puščali na strani, ako se je dalo. Le kjer se je dolina tako polagoma vzdigovala, kakor ob Dravi, zašli so daleč med hribe.

Tega razširjenja Slovencev v vshodne Alpe pa ni možno zasledovati od leta do leta. Resnica je le, da so med leti 568. in 592. zaseli Panonijo, Norik in vso zemljo od Dunava do Istre. Leta 595. omenja Pavel Warnefrid prvokrat Slovence, da so se borili z Bavarci, stanujočimi onkraj noriških mej, in tako zopet naslednje leto 596. Sedaj so bavarskega vojvodi Tasila premagali ter se utrdili v tej strani. Dve, tri leta pozneje se nam kažejo Slovenci tudi v južnih pokrajinah. Tako je papež Gregor I. leta 598. častital eksarhu Italije Kalliniku zaradi zmage nad Slovenci. Verjetno je, da je Kallinik Slovence premagal v Istri, katera je tedaj še spadala h grškemu delu Italije. In l. 600. je isti papež Gregor v pismu salonskemu nadškofu Maksimu izrazil svojo skrb in bojazen zaradi Slovanov, ker so ti-le začeli skoz Istro vhažati celo v Italijo.²⁾

Tako so se torej novi Slovenci koncem VI. in početkom VII. stoletja razširili in naselili ob Dravi in Savi, Muri in Rabi, Kolpi in Soči v obče malone po vsem prostoru med jadranskim morjem in reko Dunavom. Takrat se je naš jezik glasil na vse strani daleč preko sedanjih mej slovenskih. Vendar ne smemo ob tej obširnosti slovenskega naseljenja prezreti, da so bile naselbine tem redkeje, čim bolj so se oddaljevale od središča; kar je tudi nekaj bilo vzrok, da se je v razmerno kratki dōbi toliko našega ozemlja potujčilo — ponemčilo, poitalijanilo in pomadjarilo.

Kulturno stanje.

O kulturi moremo v tej dōbi govoriti le v neugodnem — negativnem zmislu.

¹⁾ Zlati vek, 13.

²⁾ Prim. Fr. Bradaška, Lp. Matice Slov. 1870. 260 sl.

Ko je propala oblast Rimljanov v naših krajih, in nekaj že preje, nastalo je tudi povsodi na naši zemlji pravo barbarstvo.

„Že koncem IV. veka je pisal sv. Hijeronim (Helijodoru l. 396.):

„Groza me obhaja, ako v duhu prehodim razvaline naših časov. Dvadeset let in nekaj več je že, kar se med Konstantinopoljem in julskimi Alpami vsak dan preliva rimska kri. Scitijo, Tracijo, Macedonijo, Dardanijo, Dacijo, Tesalijo, Ahajo, Epir, Dalmacijo in celó veliko Panonijo Got, Sarmat, Kvad, Alan, Vandali, Huni, Markomani pustošijo, razdevajo, plenijo. Koliko žlahtnih gospâ, koliko Bogu posvečenih devic, pa blagih in plemenitih oseb je bilo tem zverinam v igračo! Ujeti so škofi, pomorjeni mašniki in raznih vrst duhovniki. Podrte so cerkve, k oltarjem Kristusovim privezani konji, mučenikov ostanki izkopani. Povsodi žalost, povsodi jok in stok in premnoga smrti podoba.“ In na drugem mestu: „Svedok je kraj, kjer sem bil rojen — v Stridonu, na meji Dalmacije in Panonije — kjer je razven zemlje in neba pa rastočega trnja in gostega lesovja vse propalo.“

Tedaj so razpala sčasoma tudi naša ljudnata mesta, opustela so lepo obdelana polja in izginile so vélike ceste. Divjačnost in pustota se je širila vse bolj in bolj, zlasti po navalih divjih Hunov, surovih Longobardov in okrutnih Avarov. Preplašeno ljudstvo je bežalo v gore, nekaj njih pak je tudi odšlo. In s tem so izginili tudi poslednji ostanki in zadnji sledovi rimske naobrazbe in olike.¹⁾

A v gorah in planinah zapadne Panonije in južnega Norika so se brez dvojbe še ohranili ostanki starega prebivalstva, kateri so se stopili z novimi naselniki slovenskimi. In po teh-le je pač zopet vse oživel — v naslednji dōbi.

Nekaj starin.

Izkopine. Ostanki in sledovi rimskih in še prejšnjih časov dobivajo se po vseh krajih slovenske zemlje obilni in raznovrstni. Tu so kameneni spomeniki posvečeni bogovom in boginjam, obrazi in drugi znakovi raznih božanstev; tam spomeniki postavljeni cesarjem in prokuratorjem, pa nagrobja vojakom in drugim zasebnim pokojnikom; tu rimski kameni miljniki; tam žgane opeke in tla z mozaikom; zopet ostanki orožja in orodja iz bakra, zlata, brona in železa; denarji, dragostine in nakrasnine iz zlata, srebra in jantarja, posebej narokvice, igle, prstani; nadalje sarkofagi (kamenene rakve), lončene urne (žare, vrči, piskri) in steklene posode, oboje s pepelom in kostmi itd. itd.²⁾

¹⁾ Prim. Alf. Müllner, Emona 193.

²⁾ Vid. S. Rutar: Lp. Matice Slov. 1889. sl.

Gradišča. Vse polno je po slovenski deželi krajev, katere imenuje narod „Gradišča“. Taki kraji so pogosto prav skriti in strani od velikih cest, pa vrh holmov, gričev in gôr. Ta „gradišča“ so bila nekđaj bivališča starih Slovencev, — „gradi“, „gradovi“ (graditi = delati, staviti, zidati), katere so Rimljani deloma razdrli ali jih pa premenili v svoje kastele, ter so deloma tudi pozneje rabili kot trdnjave proti vnanjim barbarom. Takih trdnjav, zlasti japonskih, omenja Appian Bell. illyr. 18, mnogo in tudi Vergilij Georgic. III. 475. spominja „Noriskih gradov v razvalinah“. Alf. Müllner razločuje trojna gradišča: 1. Ostanke od starih utrjenih stanovišč iz predrimske dôbe; 2. prave vojaške trdnjave (kastele) iz časa največje moči rimske, tkzv. napadna gradišča; 3. utrdbe za brambo in rešitev proti barbarom o selitvi narodov za rimskega propadanja, katerih se zopet daje ločiti dvoje: a) vojaška odbojna gradišča v varstvo Italije, zatem ko je bila dunavska meja prodrta, in b) utrjene naselbine meščanske, katere so bile ob selitvi narodov nekako to, kar so bili pozneje takoimenovani tabori proti Turkom.¹⁾

Povesti. Znanе so v Slovincih tudi povesti o strašnih „pesjeglavcih“ in „pesjanih“. Po narodski domišljiji so „pesjani—pesjeglavci“ ljudje divji, po vsem telesu kosmati kakor psi, namesto človečje glave z glavo pasje podobe, ter ne živé ob ničemer drugem, kakor ob ljudeh kristijanah, katere mučijo, ubijajo in žró. To so spomini na Hune, Avare in druge barbore ter njihovo divje življenje in dejanje. Posebej še pripoveduje ljudstvo o Atili in njegovem grobu, pa o nekem knezu, zvanem Pes-Marko²⁾ itd.

Kristijanstvo.

Preznamenit činitelj v povestnici naši je tudi kristijanstvo, katerega zgodbe so s svetskimi dogadjaji trdno združene, da, v mnogih rečeh neločljivo zjedinjene. Zatorej še besedo o tem. (Prim. Lp. Matice Slov. 1883, 163 sl.)

Prvi začetki.

Vera Kristusova je bila na slovenski zemlji dosta rano razširjena in cerkev božja utrjena istotako že v rimski dôbi.

Prvi misijonarji, oznanjevalci sv. evangelja v naših krajih, so bili duhovniki iz Akvileje, stolice sv. Hermagora, učenca sv. evangelista Marka (o. 63), in morebiti tudi duhovniki iz Sirmija, stolice sv. Andronika, tovariša svetega apostola Pavla (o. 61). Isti škofji stolici sta bili

zatem tudi cerkveni metropoli ali nadškofiji za naše dežele, Akvileja za Istrijo in Karnijo, Sirmij pa za Panonijo in Norik.¹⁾

Kako je kristijanstvo pri nas polagoma napredovalo vkljub medsebojnim vojskam in silovitemu preganjanju, kako se je povsodi na naši zemlji, ako ne že v I., gotovo pa v II. stoletju posamezno utemeljilo, koncem III. veka že jako se razširilo, in v prvi polovici IV. stoletja bilo v obče utrjeno; o tem nam svedočijo nekateri kristijanski spomeniki, lepo razvito stanje meniško, mnogobrojni mučeniki in precejšnje število novih škofij. Začnimo s temi-le.

Stare škofije.

Glavni stebri kristijanstva, stolice škofovske, nastale so bile po vsej priliki že v II. stoletju v Sisciji, Petoviju, Stridonu in morda tudi v Mursi, in v 2. poli III. veka izvestno v Laureaku o. 284. A ko je krščanska vera naposled po ukazih cesarjev Konstantina Vel. in Licinija v Medijolanu l. 312. in 313. zadobila trajni mir in kristijani versko slobodo, tedaj je bilo brez dvojbe ustanovljenih zopet več škofij v IV. in V. veku, tako: v Sabariji, v Emoni, v Celeji, zatem v Tiburniji.²⁾

Škofi. Vrsta cerkvenih predstojnikov na teh stolicah nam ni popolnem znana. Imenujejo se nam samo ti-le škofi, oziroma nadškofi: V Akvileji: Za sv. Hermagorom... sv. Hilarij 284 (?), dva Hrizogona in Agapit v III. veku, Teodor 314, Benedikt, Fortunacijan 347, 359, sv. Valerijan prvi nadškof 381, sv. Kromacij o. 400, Avgustin, Adelf, Maksim, Januvarij, o. 444. sv. Nicetas 454, 485... V Sirmiju: Za sv. Andronikom... sveti Irenej 303, Fotin 340, Germinij 359, Anemij 381. Nadalje v Sisciji: sv. Kvirin 303, Marko 344, Konstancij 381; v Petoviju: sveti Viktorin 303, Aprijan 344, Marko 380; v Stridonu: Domen 325; v Sabariji: Florencij 344; v Mursi: Valens sredi IV. veka; v Laureaku: sv. Maksimilijan 284. pa Konstancij o. 470; v Emoni: sv. Maksim 381, pozneje Patricij v 2. poli VI. in sv. Florij koncem VI. veka; v Celeji: Tenaks 381 (?), zatem Ivan v zadnji tretjini VI. stol.; v Tiburniji: Pavlin 474 in pozneje Leonijan sredi VI. stoletja.³⁾

Mučeniki.

Mučenikov, ki so tudi v naših krajih za vero Kristusovo trpeli in umrli, nekaj že pod Neronom in Domicijanom, zatem pod Septimijem Severom, Decijem, Valerijanom, in posebno pod Dijoklecijanom idr., imenuje nam Martyrolo-

¹⁾ Müllner: Emona 103.

²⁾ Prim. St. Vraz: 110; Dr. J. Pajek: Črtice 160; S. Rutar: Ljub. Zvon III. 252.

¹⁾ Vid. Dr. Al. Huber: Gesch. d. Einfhrg. u. Verbtg. d. Christenthums in Südostdeutschland. I. 1874. 61 sl.

²⁾ Huber, o. c. 262 sl. Zlati vek 9 sl.

³⁾ Huber 177.

gium romanum mnogo iz vseh stanov, obojega spola in raznih služeb: v Akvileji nad 25, v Tergestu 11 in drugodi v Istriji 4, v Emoni 1, v Sirmiju nad 100, v Neviodunu 50, v Sabariji 3, v Cibali 2, v Vesprimu 1, v Petoviju 1, v Panoniji v obče 6, v Celeji 1, v Laureaku 41. Na čelu so jim bili škofi: Hermagora in Hilarij akvilejska, Irenej sirmijski, Kvirin siscijski, Viktorin petovijski in Maksimilijan laureaški. (Sv. Kvirin je bil mučen v Sabariji, sv. Maksimilijan pa v svojem rodišču Celeji; ostali v mestih svojih škofovskih stolic.¹⁾)

Menihi.

Za menihe znamo pri nas posebej v Emoni, v 2. polovici IV. stoletja. V Akvileji so bili redovniki: Hijeronim Stridončan, Kromacij, poznejši škof akvilejski, Helijodor, poznejši škof altinski pa Evzebij, Jovin, Niceja in Hrysogon okoli l. 370—372. V Emoni pak isti naš Hijeronim omenja meniha Antona in še device t. j. nune emonske, katerim je pisal od Betlehema po jeden list l. 390. V Panonijo je prišel sveti Martin (poznejši škof v Turoniji) iz Galije k svojima roditeljema v Sabarijo, še menih tedaj; a v severnem Noriku je deloval redovnik sv. Severin v 2. polovici V. veka blagotvorno ter je ustanovil tam tudi več samostanov. Tudi v Sirmiju se imenuje menih Sever in devica Maksima, in še drugih sedem redovnic.²⁾

Spomeniki.

Od krščanskih spomenikov naposled nam je še nekaj ohranjenih v zgradbah, kipih in napisih na raznih krajih starega Norika in nekdanje Panonije, iz dôbe, ko se je bilo začelo kristijanstvo razvijati iz poganstva. Kristijanske spomenike značijo posebe v napisih besede: „requiem in Christo“, „famula Christi“, „in pace“; zatem znak $\chi\rho$ (monogram Christi) sicer zaradi poganov tajni, pa tudi očitni križ †; nadalje „requietorium“, število let, mesecev in dnij, grška črka Θ (= $\theta\alpha\nu\acute{o}\nu\tau\iota$, $\theta\alpha\nu\acute{o}\nu\sigma\eta$), izraz „memoriae“, „monumentum“ ... česar vsega niso upotrebljevali pogani.³⁾

Arijanstvo.

Tako lepi in vseobči razvoj cerkve Kristusove, katerega niso mogli ustaviti nasilni progoni, ne vera poganska, motili so nekoliko sedaj krivi nauki v cerkvi sami.

Najimenoitnejša verska zmota v naših krajih je bilo kriyoverje aleksandrijskega duhovnika Arija. Ta herezija, ki je tajila božanstvo Jezusa Kristusa, glavni temelj krščanstva, je po besedah Sulpicija Sevéra „cvela po vsej državi,

najbolje pa v Ilyriku“. V Panonijo sta jo bila zatrosila škofa Ūrsacij v Singidunu (Belgrad) in Valens v Mursi (Osék) okolu srede IV. stoletja. Glavni pospeševalec arijanstva pa je bil sirmijski metropolit Fotin (o. 340) in za njim njegov naslednik Germinij (359), a pristaš njima tudi akvilejski škof Fortunacijan (359).

Arijevec Fotin je bil v več sinodah (cerkvenih zborih), v Sardiki 344, v Antiohiji 345, v Medijolanu 347 ali 349 in v Sirmiju samem 351 obsojen in zatem odstavljen; in ko je po Germinijevi smrti zasél sirmijsko nadstolico odločni katoličan Anemij o. l. 380., kateri je tudi v sinodi v Akvileji 381 pod predsedstvom metropolita Valerijana zagovarjal pravo vero z drugimi sufragani vred iz obeh provincij, bila je zopet jedinst v veri med cerkvenimi predstojniki. Vendar so še pozneje vshodni Goti, pa Gepidi in Longobardi v V. in VI. stoletju jako razširjevali arijanstvo v naših krajih.¹⁾

Nove stolice.

Z razdelitvijo rimske države po cesarju Teodoziju l. 395., a še več zaradi velikanske selitve narodov v V. in VI. stol., so nastali za krščansko vero jako pogubni časi. Ne samo, da so kristijani mnogo trpeli od poganskih barbarov in krivoverskih surovežev, s porušenimi mesti vred so propale tudi dotične škofje stolice, kakor: stridonska 378, petovijska 380 in še druge; akvilejska in emonska sta si pač zopet opomogli, a sirmijska je bila sedaj samo navadna škofija.

Za Teodorika Vel., kralja vshodnih Gotov (493—526), se je vrnil za nekoliko časa zopet mir in ž njim tudi krščanstvo v naše kraje. Sedaj so v 1. četrti VI. veka nastale celo nove stolice škofovske, zlasti v Istriji: Pola, kjer nam je znan škof Venerij l. 502., Parentium, škof Evfrazij l. 521., Tergeste, škof Frugifer 524, zatem Geminijan 568 in Sever 579., Justinopolis, škof sv. Nazarij 524, pa Maksimilijan 557 in Agatha 567, Pedena, škofi Nicefor 524, Teodor 546, Marcijan 579, Civitas nova, pozneje Aemona zvana, škofi Florij 524, German 546, Patricij 579. Razven teh je bil tudi v noriški Celeji škof Joan 579; v panonski Emoni pak istodôbno škof Patricij v 2. poli VI. veka. Tudi Akvileja je v tej dôbi zopet vzcvela ter je nekako o prehodu V. v VI. vek postala metropola razven za Istrijo in Venecijo še za ves Norik in jugozapadno Panonijo, a tudi za vshodni del Rêcije I. in za Vindelecijo.²⁾

Razkoš (shizma) v Akvileji.

Ko so bili zavladali Longobardi v Gornji Italiji (leta 568), pobegnili je akvilejski nadškof

¹⁾ ²⁾ ³⁾ Huber: o. c. 254, 292, 329 sl.

¹⁾ Huber 260; Zlati Vek 11.

²⁾ Zlati Vek 12.

Pavlin I. s cerkvenimi zakladi na bližnji otok Grado ter tam postavil stolico, katera se je od sedaj imenovala Nova Akvileja. To pa je dalo povod dolgemu, blizu poldrugo stoletje trajajočemu razkolu v akvilejski metropoliji.

Pavlin se je bil že l. 555. v akvilejski sinodi z medijolanskim nadškofom Vitalisom in drugimi venetskimi in istrijskimi škofi uprl konstantinopoljskemu cerkvenemu zboru (l. 553.), kateri je bil obsodil neki krivi nauk o osebi Kristusovi. Zastonj sta se trudila papeža Pelagij I. in Pelagij II., da se stvar poravna; zakaj tudi Pavlinova naslednika Elija in Sever sta ostala v razkolu. Bizanški cesar Mavricij sam je poskušal celó z državno silo posredovati in je zaprl Severa v Raveni 588.; toda brez uspeha. Šele papež Gregor Véliki (590—604) je pridobil nekatere škofe zopet zase, tako Firmina tergestejskega, Patricija ali Petra emonskega in naslednika sv. Florija.

A po smrti Severovi je postal razkol še večji. Katoličani so namreč na Gradu izbrali za škofa Kandidijana, razkolniki pak so v Akvileji postavili nasproti škofa Joana, leta 607. In tako je nadalje skoro skoz celi VII. vek v akvilejski cerkvi poleg katoliškega predstojnika na Gradu ali v Novi Akvileji zmerom bil tudi razkolniški v Stari Akvileji, dokler se ni naposled leta 698. za papeža Sergija povrnil staroakvilejski škof Peter v cerkveno jedinstvo.¹⁾

Akvilejski patrijarhat

V tej dōbi razkolništva so si bili akvilejski metropolit tudi pridejali ponosni naslov patrijarha. Rimski papež jim je ta naslov tudi potrdil, najprej katoliškemu Kandidijanu na Gradu, a zatem po zjedinenju še nadškofom v Stari Akvileji. V kaki veljavi so bili gradenski in akvilejski patrijarhi, vidi se že iz tega, da so imeli v cerkvenih zborih mesto neposredno za papežem.

V obsegu akvilejskega patrijarhata pak je bilo v tej dōbi do dvajset škofij: Altinum, Concordia, Sabiona, Tridentum, Verona, Vicentia, Tervisium, Feltria, Acilium, Bellunum, Julium Carnicum, Pola; Tergeste, Parentium, Emona, Ceneta, Celeja; Patavium, Petina in Opitergum. V taki obširnosti je ostal do zjedinenja razkolnikov s katoličani (698). Tedaj pak je bil delokrog upravno razdeljen: patrijarh na Gradu je bil z jurisdikcijo za venecijske in istrijske, pozneje še tudi za nekatere dalmatinske škofije, patrijarh v Akvileji pak za frijulske.²⁾

Konec.

Gospodstvo germanskih Longobardov a še več navali tatarskih Avarov so bili krščanstvu

jako škodljivi in naposled povsem pogubni. Pa tudi novodošli Slovenci, še pogani, so postali po vzgledu svojih tlačiteljev in deloma po sili zaveznikov nevarni krščanski veri.

Razven Akvileje in nekaterih istrijskih škofij, ki so se vendar še ohranile, kakor Tergeste, Justinopolis, Parentium, Pola, Pedena — propale so v silnem prevratu ljudskem koncem VI. stoletja vse še ostale škofje stolice panonske in noriške, Siscija, Sabarija, Celeja, Tiburnija in tudi Emona.¹⁾

Krščanstvo je bilo sedaj v naši domovini malone poteptano, pri novih slovenskih naseljenikih je bilo treba iz nova propovedati sveti evangelij.

Zagovor.

To je kratek ogled v povestnico naše domovine pred novo naselitvijo slovensko.

Pišoč te črtice sem se v marsičem držal našega Davorina Terstenjaka, kateri sam podpira svoje trditve o slovenskosti prvoselcev v naših krajih s poročili grških in latinskih pisateljev, pa s starinoznanskimi in jezikoslovnimi dokazi.

Zato pa tudi končujem uprāv ž njegovimi besedami.²⁾

„Videli smo, da so meje starih Slovencev segale od sinje Adrije prek čez visoke Tore in od stočja Save do bistrega Ina. Glas našega krepkega jezika je odmeval po krasnih panonskih ravninah in visokih noriških gorah.“

„Pregledovali smo, čeravno ne natanko, zgodovino naših očetov. Gotovo so več nego tisoč let pred Kristovim rojstvom mirno živeli in svojo zemljo obdelovali. Kelt Veternjak je prvi privihral v mirne kraje naših dedov in nje obropal. Za njim prideta divja sina mrzlega severa, Kimber in Teuton in uznemirita mirne prebivalce.“

„Videli smo naše dede v lepi prijaznosti z mogočnim Rimljanom več časa živeti; ali deželozeljni Rimljan je s podjarmljenjem povračal prijaznost naših očetov. Kamor je prišel, razdril je vsako narodovno življenje, ker drugega pravila ni poznal, nego ‚ubi Romanus vincit, Romanus habitat‘. Jezik naših prvih očetov se je samo slišal pri mirnih čedah in okoli domačega ognjišča, v svetih vežah; v drugih rečeh je vladal jezik starega Kapitola. Pozneje je polatinčil celó narodna božanstva.“

„Slišali smo o junakosti prvih očetov naših; po treh straneh sveta je tekla krv hrabrih Noričanov in Panoncev. Med tem, ko so sinovi naših dedov se hrabro borili po tujih deželah, je doma skrbni oče pestoval obrtnost in poljedelstvo.“

¹⁾ Zlati Vek 13. Dr. J. Alzog. I. 337.

²⁾ Huber I. 74.

¹⁾ Zlati Vek. 15.

²⁾ „Novice“ 1854. 34.

„Ali previdnost božja, katera celi svet vlada, je odločila tudi mogočnemu Rimu uro propasti, ker sedež njegov ni bil osnovan na pravičnosti. Prek Dunava silijo divji pa krepki germanski rodovi. Začnejo se krvave bitke. Naši očetje so stali na meji — prve strele so njihove prsi zadevale. Branili so junaški deželo svojih gospodarjev; ali Rim je padel, mehkužnost ga oslabil. Divjih germanskih rodov čete se zdaj razlivajo po mirni zemlji naših očakov.“

„Ali tudi ti divjaki so našli konec, in spet je Slovenec okreval . . . Omlajen stoji narod slovenski.“

„V temah in v mraku smrti je nekdam sedel služeč peklenskemu poganstvu in nepoznajoč pravega živega Boga, — zdaj se greje Slovenec kot zvest kristjan v luči prave vere, katero mu oznanjujejo goreči duhovniki ustno in po zlatih knjigah slovenskih. Vse to pa stori ljubezen domovine.“

Rim, središče lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

II. Katakombe.

Po cesarju Avgustu se je rimska država popolnoma izpremenila. Narod je izgubil slobodo in moč, a ž njima tudi blagostanje in prej toli sloveče čednosti. Vlado si je osvojil cesar sam, on jedini je bil gospodar na zemlji; celó z bogovi je tekmoval, ko se je dal po božje častiti.

Kdo vé, kam bi bilo zabredlo bedno človeštvo, da ga ni v oni dōbi prerodil novi, sveži duh, ki je blagodejno privedel iz vshoda? Ž njegovim prihodom se omladí in poživí vse; tudi lepe umetnosti jamejo praznovati svoje veselo vstajenje. Po njem so se razvile od veka do veka v sijajni cvet, ki ga danes občudujemo. Toda to se je zgodilo le polagoma. Bilo je treba položiti zdravo seme v plodno materno zemljo, predno je pognala ponosna cvetka. Po tako naravnem potu je zrastle krščanska umetnost. Globoko pod zemljo so njeni pričetki, — v temnih katakombah.

Kakor je znano, pokopavali so kristijani prvih vekov svoje drage mrličje pod zemljo, da bi bili bolj varni nevernih sovražnikov. V rimski okolici — zunaj mestnega zida — so kopali dolge podzemeljske hodnike. Na obeh stranéh so dolbli v steno tesne grobove drugega nad drugim; v nje so polagali mrličje in jih spredaj zakrivali s kamenito ploščo. Tik groba posebno zaslužnih oseb, v prvi vrsti mučeniških papežev, so izkopali pod zemljo večje prostore, katere so priredili za kapelice. V njih so se zbirali in opravljali tudi službo božjo.

Ti podzemeljski kraji so jim bili sveti. Na grobovih mučeniških junakov so se učili poguma v boju za sv. vero; tu so prisegali Gospodu neminljivo zvestobo: device večno čistost, mladeniči vstrajnost — vsi so tu pokladali Bogu

življenje in smrt na oltar. To je bila častna dōba sv. vere.

Naravno je, da so tako svete kraje krasili kolikor mōči. Zlato in srebro so darovali v njih olepšavo. Kadar so se pomikale dolge procesije, molčé in pevajoč — vsakdo z lučico v roki — po katakombah, razlil se je žar in svit po dragocenih spomenikih. Veličasten prizor! Slavni pesnik Prudencij opeva to krasoto:

Plošče iz svetlih kamenov, vglajéne kot valčki na morju, Svetijo se mi sè sten, mamijo solzne oči; Zraven pa s parskega mramora rezani stebri umetno, Kakor zvezde nebá, v srebro oviti bliščé.

Tu in tam je bila nagrobna plošča okrašena s kako vdolbljeno podobo. Na stenah in ob stropih v večjih prostorih so poskušali i slikarji svojo umetnost.

To so bili prvenci lepih umetnostij v službi sv. vere.

A kdo so bili prvi krščanski umetniki? Izpreobrnjeni pogani. Včeraj so še v umetnosti poveličevali bajeslovne bogove, slikali in klesali poganske junake —: danes, prerojeni v krstni vodi, posvečujejo čopič in rezalo krščanstvu. Je-li mogoče, da se takoj otresejo poganskih mislij? Nikakor. Zato vidimo, kako se v prvih poskusih krščanske umetnosti zrcalijo še poganske ideje. Toda ne vse. Z umetnikom, ki se je dal krstiti, bila je — kakor lepo pravi De Rossi — krščena tudi njegova umetnost. Le lepe, čiste, vzvišene misli je prinesel s seboj iz poganstva; samo plemenite osebe spremile so ga semkaj v luč in življenje. Poslej jih je spojil s še lepšimi, do cela nebeškimi. S pogansko osebo je hotel predočiti krščansko osebo, preprosto misel ali celó visoko resnico.

Pojdimo v nekatere katakombe, lastna izkušnja nas bo tega učila.

V najstarejši katakombi sv. Domitile — še iz prvega veka po Kr. — nahajamo slavno Orfejevo sliko. Znani, čudapolni pevec sedi med cvetočimi drevesi z zlato liro v rokah. Njeni čarovni glasovi so privabili obilo divjih zverij in pohlevnih domačih živalij. Iz pekoče puščave sta prihrula tiger in lev; orel je priplul iz sinjih visočin, — a tudi vol in brhki, čili konjiček in nedolžno jagnje so zapustili svoj tihotni hlev. Vse se zbira v bratski ljubavi krog Orfeja, čudeč se poslušá nebeske melodije njegove lire.

Krasna slika, polna življenja!

A kako pride Orfej v katakombe, tu sem na tihe grobove svetih mučnikov? Umetnik, izpreobrnjen pogan, hotel je predočiti svojega novega Gospoda. V poganstvu je našel zanj tako lepo prisposodo. Orfej — pravi bajka — je očaral vse s petjem: zveri je ukrotil, kamenje omehčal, drevju je vdahnil življenje, vse je rajalo okrog njega, zamaknjeno in omamljeno po sladkosti njegovih pesmij. Tako vabi in vleče k sebi tudi Kristus. Njegovi mogočni besedi se ni môči ustaviti. „Ko bom povelčan, potegnili bom vse na-se“, to je sam zatrdil. Brž, da je slikar poznal te besede, ali pa one iz preroka Izajija: „Takrat bo bival volk pri jagnjetu, lev in ovca se bodeta bratila.“

To sliko so vsi verniki razumeli, vsi so vedeli njen visoki pomen . . .

V katakombah sv. Priscile vidimo Odiseja, znanega Homerjevega junaka, ki je zaradi nemile osode več let blodil po viharnem morju; stotero smrtnih nevarnostij mu je bilo prestati. Slikar si je izbral grozen trenutek iz njegovega potovanja. Strašen vihar tepe burne valove; peneč pluskajo ob ladijo; od vseh strani preti neizogiben pogin. S krepko roko upira Odisej veslo v razjarjene valove, obraz pa dviguje gori k nebesom, nadejaje se jedino od tam rešitve.

Kaj-li naj to pomenja? Izpreobrnjeni pogan si je takoj razložil sliko. Odisejeva ladija mu je prisposoda sv. cerkve, kateri tudi grozijo nevarni valovi zemeljskega življenja. Odisej mu je kristijan v ladiji sv. cerkve; v nevarnosti si izkuša pomagati deloma sam, večjo pomoč pa upa od neskončno dobrotnega Očeta nad zvezdami . . .

Takih slik, ki nas še živo spominjajo poganstva, je mnogo po raznih katakombah. Ko je krščanstvo globlje prešinilo verno ljudstvo, izginili so sčasoma sledovi poganstva i v umetnosti. Sloveče in velezaslužne osebe sv. pisma, pred vsemi Izveličar sam, vnele so umetnikovo srcé. Njegova domišljija pozna odslej samo nje;

poganstvu se ustavljajo duh in roka in čopič. Iz te dôbe izvirajo slike onih oseb, ki so pozneje tisočerm slikarjem sevale pred oči in milijone nagnile k pobožni molitvi.

Med najstarejše krščanske proizvode spada v katakombah sv. Priscile slika „Dobrega pastirja“ z najdeno ovco na ramah. De Rossi pravi, da je slika še iz prvega stoletja. Skromne so poteze na njej; otemnela je že boja; vse priča, da jo je delal preprost umetnik; a njegova ideja je plemenita in izražena v nebrojnih umotvorih do danes.

V istih katakombah nahajamo najstarejšo sliko Marijino, one device, ki je pozneje nepopisno vnela preslavnega Rafaela. Opazovalec ne more zadržati solz, ko gleda to podobo svoje in božje Matere. Slika je jako dobro ohranjena, nikdo ne bi slutil njene skoraj dvetisočletne starosti. Umetnik predstavlja Marijo kot mater, sedečo na kamenitem stolu. Skrbno stiska svojega ljubčka, jedinega sina, na prsi. Brezmejn ljubezni ji sije raz obraz, miloba, usmiljenje — : to je pač dobra in blaga mati! Brezbrojna srca so tukaj plamtela neskončne ljubezni do Marije; kdo bi preštel ganljive pesmi, ki so od tod do nele po temnih, svetih hodnikih? Koliko rok in molitev se je tu dvigalo proti nebesom!

Na stropu iste kapelice je še druga Marijina slika iz nekoliko poznejšega časa. Med najlepše umotvore v katakombah jo moramo šteti. Sredi med raznobarvne vence je naslikal pobožen umetnik znano dogodbo „Marijinega oznanjenja“. Marija sedi na pozlačenem prestolu kot kraljica; pod njo pa stoji lep, vitek mladenič, poslanec Gospodov. Marija je povabila obraz, udano nagnila roko — privolila je v angelsko sporočilo, rekoč: „Dekla sem Gospodova, zgôdi se mi po tvoji besedi.“

Jesusove in Marijine slike se nahajajo iz poznejših dôb jako pogosto v katakombah. Najkrasnejša Jesusova doprsna slika je v katakombah sv. Kalista. Čudno lep in ganljiv obraz! Oči so še sedaj čiste in svetle, lasje v nežnih kodrih razviti po ramah. Kdo se ne bi tu spomnil Davidovih besed: „Lep si po postavi, bolj, kakor človeški sinovi; miloba ti je razlita po ustnicah.“ Neznani je sicer slikar, a da je bil umetnik in dovršen mojster, kaže nam njegovo nedosmrtno delo.

Med večjimi slikami slovi posebno „Zadnja večerja“ in „Pogrebci pri agapah“ (pri mrtvaškem obedu) v katakombah sv. Kalista. Obe sta tehnično dovršeni, osebe so lepo okoli mize razvrščene, — a žal, da je že barva otemnela.

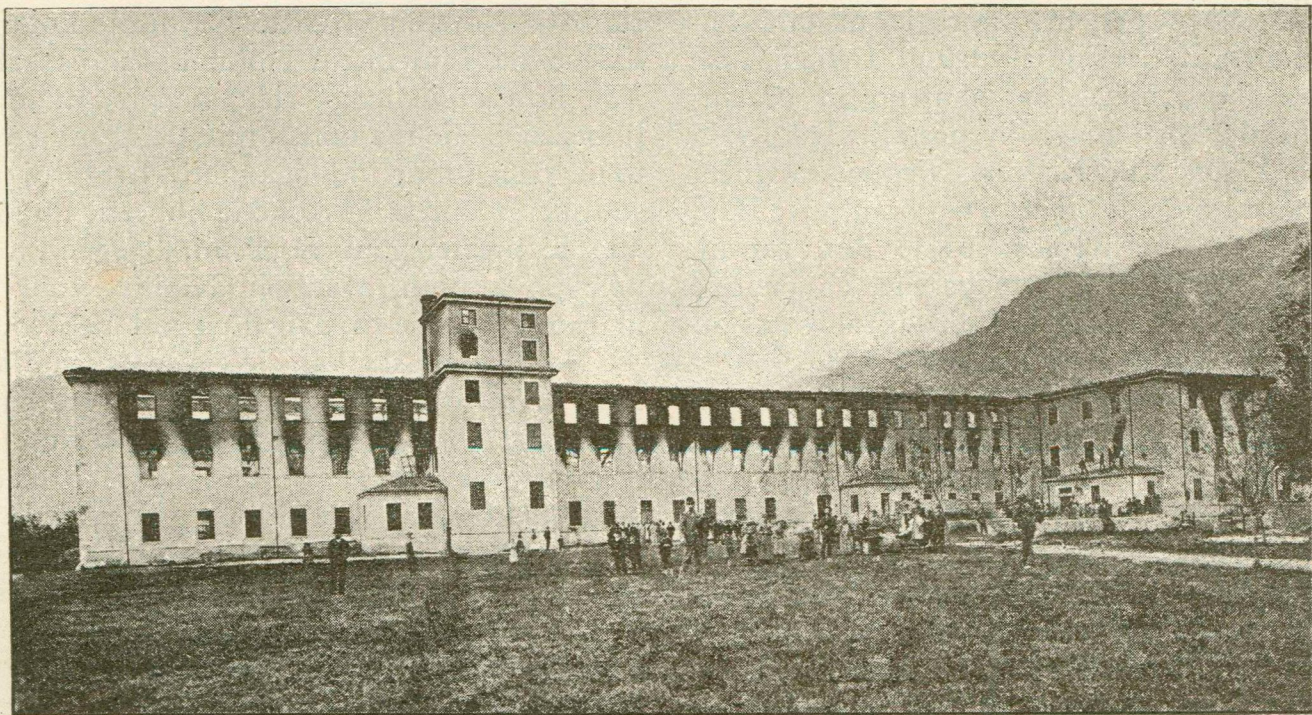
(Dalje.)

Razne stvari.

Naše slike.

Smrt Rafaelova. Da vidijo naši cenjeni prijatelji, kako umevata in predočujeta dva slikarja ta predmet, kažemo danes poleg lanske slike Šubičeve sliko londonskega slikarja O'Neila. Lani smo opisali Rafaela in povedali, da je umrl dné 6. malega travna l. 1520., star šele 37 let. Dasi tako mlad, vendar je z neumorno pridnostjo dovršil 287 slik in 576 risb. — O'Neil nam predočuje Rafaela umirajočega sredi prijateljev in učencev solnčnega, jasnega jutra. Okno je odprto, umetnikovo oko se ozira na Monte Pincio. V desnici

drži rožni venec. Ob nogah sedi kardinal, njegov prijatelj in zaščitnik, za njim sta dva redovnika, in ob desnem robu slike je oltar, na katerem se je opravila sveta daritev. Nekoliko naprej pa odkriva jeden izmed Rafaelovih učencev njegovo poslednjo sliko: Izpremenjenje. — Henry O'Neil se je rodil v Petrogradu leta 1817.; šest let star je prišel v Anglijo, l. 1837. vstopil v londonsko akademijo. S sliko „Hči Jeftejeva“ si je pridobil slavno ime. Slikal je mnogo drugih znamenitih slik, kakor: „Poslednji trenutki Mozartovi“, „Nabuhodonosor si dá čitati zgodbe“, „Slovo Marije Stuartove“, „Pred bitvijo pri Waterlou“ i. dr. Našo sliko je

Predilnica v Ajdovščini po požaru. (Fotogr. Ant. Jerkič.)

dovršil l. 1866. Naš umetnik se ni skladal z novejšo (zlasti ne francosko) umetnostjo. Tudi na naši sliki se vidi, da je prijatelj klasičnim proizvodom italijanskim. — Železniški most čez Ljubljano. Stran 465. Ta slika bodi v spomin, da so predlanskim poletu delali most čez Ljubljano zraven ljubljanske mestne klavnice. Dasi je „Gruberjev prekop“ tukaj dokaj ozek, vendar je most dolg in veličasten, ker gré čez Ljubljano ne naravnost, ampak povprek, v podobi Andrejevega križa. — Bumba ali pinja. Na Tešinju pri Sv. Jakopu v Rožni dolini na Koroškem se vidi zanimiva strelna priprava, kakor jo kaže slika na str. 473. Bumbo jo imenujejo. V bumbo streljajo o svečanih prilikah, kakor o veliki noči itd. s puško ali samokresom. Povečani glas puške doni ali bobni daleč v tisto mer, kamor je obrnjen debeli odprti konec. Od bobnenja je brzokone ime ‚bumba‘. Ako stojiš

blizu ob strelu, slišiš, kako hiti tisti zrak, ki ga je strel pihnil ven, žvižgajoč za glasom, ki ga je povzročil strel, tako, da ga navidezno spremljamo z očmi na daljavo do 500 metrov. Če pa meri puška popolnoma v sredino bumbe, prikaže se pri strelu venec iz dima, in ta hiti z žvižgajočim zrakom vred v daljavo, in v tem slučaju slišimo žvižgajoči zrak in vidimo skupno ž njim hiteči dimov venec. To pripravo imenujejo tudi ‚pinjo‘, ker ima v veliki obliki njeno podobo. Pravijo, da ‚v pinjo streljajo‘. Narejena je čisto preprosto. Bumba ima kakor škafo dno na ožjem koncu ravno tako pritrjeno, samo da so njene doge navadne, po pet metrov dolge deske, z železnimi obroči okovane. Dno je v premeru široko 25 cm, v sredi z okroglo luknjo, v katero se pri streljanju vtika puška. Debeli odprti konec je širok 75 cm. — Velika predilnica v Ajdovščini je pogorela dné 12. mal. travna t. l.

Dušeslovna pisma.

VI. Pismo.

Pre dragi prijatelj! Ne morem se lahko opravičiti, zakaj Ti danes pišem in morda Tebi in sebi kratim čas. Pa vsaj prositi Te smem potrpljenja, katerega Ti treba za to pismo. In kako bi ne upal, da sprejmeš prijazno in prečitaš potrpežljivo te vrstice! Prijatelj si mi bil vedno v pravem pomenu, prijatelj v sreči in nesreči — in takih prijateljev je jako malo. Glej, srčna bridkost mi razjeda srce, in upam, da mi odleže, ko Ti potožim, premili, svoje bolečine.

Kakšne so neki te bolečine? Ni jih težko umeti, vendar Ti jih želim razložiti prav natančno, da se s tem umirim in ozdravim.

Dragi moj, bolečine te so prav hude. Glej, ko bi me bolela glava ali ko bi mi hiral kak ud, prenašal bi bolečine voljno in brez tožbe, češ, saj boli samo mene, in ko jaz zdrknem v globoko jamo, izginila bo moja bolečina za vselej s sveta. Ko bi mi trpeli sorodniki, tolažil bi se, da se jim dá pomoči ali da polagoma mine to trpljenje in zopet posvetijo jasnejši dnevi. A če vidim, da trpi mili narod moj, da se kvari, da izgublja moči, da hodi po pogubni poti, oh — ta bolečina presega vse bolečine. Prijatelj, Ti veš, da mi ljubezen do naroda ni prazna beseda, Ti veš, da mi ni treba umetno buditi te ljubezni, ker mi jo srce goji kot rodno cvetko; zato umevaš, kako občutljiva je ta stran mojega bitja. Kaj naj vendar imam za Bogom in Njegovim kraljestvom ljubšega, kakor mile vezi, po katerih me je rojstvo združilo z drugimi ljudmi: z roditeljema, z brati in sestrami, z znanci? Te vezi sta materinski jezik in narodno mišljenje ali duh narodov. Ko se spominjam svoje otroške preteklosti, gledam in poslušam vse to, kar mi je takrat živelo v srcu, kar mi je vsadila mati, kar so mi dali drugi domači ljudje. Moj mili materinski jezik je bil — dejal bi — pol mojega življenja, domače šege in navade so bile moja prva veda in prva modrost. Kako močno, kako živo, kako neizbrisljivo je to, kar sem prijel kot otrok v domači hiši! Potem še ona neizrekljiva in tudi nepopisna ljubezen do matere in očeta, s katerima sem kramljal tako preprosto domače, v njunem jeziku, ljubezen do domačega kraja, domačih ljudij: vse to, prijatelj, misli si kot jedno samo silo, kot jeden sam tok, potem umevaš, kaj mi je ljubezen do materinščine. Ko se je pozneje duhu razširjalo obzorje, razširjala se je ljubezen do naroda.

O nemila nam Slovencev sreča, da se skoro ne moremo ali ne smemo veseliti tega, da smo

Slovinci! Škrjanček vzleti iz gnezda in začvrči, kakor mu je dala pevati priroda; poleg njega pojó jednako drugi in se veselé petja, veselé življenja. Slovenček izide iz domačega gnezda, veseleč se življenja in hrepeneč videti kaj po svetu, naučiti se lepih rečij v šoli. In prvo, skoro prvo je, da se mu ustavi govorica ljubljena materinska in se mu začne ubijati v glavo ptuja, trda, okorna govorica.

Pa, prijatelj, pustiva te žalostne razmere! Saj midva ne moreva pomagati. A — da me boli, neizrekljivo boli, ko vidim slovenske otroke po tej ali oni poti prišedše v ptuje šole, tega Ti ne morem nikakor dovolj zatrditi.

Oh — klical bi omikanemu svetu — dajte slovenskemu otroku slovenske šole! Dajte mu, da se uči, kakor se je učil od matere! Nikar ne lomite malega drevesca, nikar mu ne sekajte vej! Zares neomikano in kruto je, ako se načelno — ne v posameznih slučajih — silijo otroci v šole z nematerinskim jezikom.

Pa kaj — to nesrečo pehajo nad nas čudni neprijatelji, torej jo človek sprejema kot nekako zlo, zoper katero se lahko bori. Toda — če si narod sam v sebi in iz sebe napravlja nesrečo: ali ni ta nesreča najžalostnejši pojav v narodnem življenju? Ali naj Ti pravim, kako me peče, da ponekod pri nas sili v boju z nasprotnikom na dan neka trdost, osornost, ki ni nič drugega, kakor neolikanost? Kako bridko, neizrekljivo žalostno je, da se rojaki obkladajo s priimki, sramoté in grdé! Kako bi me ne bolelo, kar vidim: mnogi se nečejo potruditi, da bi važna vprašanja premislili trezno, da bi segli stvarem do dna, da bi pretehtali vse posledice in potem šele delali zanje! Če morebiti ne morejo biti še vsi jedini, domenili bi se na posebnih shodih in tako delovali jednotno, ne pa s sovraštvom do rojakov.

Malo nas je Slovencev: kako moremo kaj doseči, kadar nismo jedini? Kako moremo pa biti jedini, če nimamo ljubezni in spoštovanja drug do drugega? Kdor hoče biti pravi narodnjak, iznebi se misli, da je on vse, da zna in more le on kaj storiti. Vsi moramo delati skupno, mirno, složno: potem gradimo, sicer razdiramo.

Dragi prijatelj, kako se bojim, da opazijo tudi nasprotniki tako naše vedenje! Gotovo je, da nas ne bodo spoštovali, ako nismo spoštovanja vredni. Res je dandanes pri narodih obče razširjena ošabnost; vsakdo, zlasti pa večji narod, prezira druge. A je-li to komu v čast?

Zlasti to je bridko, da se jednako mišljenje in ravnanje širi med mladino. Kaj se bo rodilo

iz tega? Vzrastel bo rod, ki ne bo mogel živeti brez domačega boja, ne brez zaničevanja domačinov.

Natanko opazujem, kar doživim med narodom, in to mi greni ljubezen do naroda, to me peče in boli bolj, kakor bi trpel hudo boizen.

Prijatelj, Ti veš, da sem nekoliko prezaupen in predobromiseln. Zato oprosti, ako Ti predlagam neki načrt, ki se mi je rodil v glavi. Kaj bi bilo, ko bi midva ustanovila društvo, prav vzorno, nekako akademiško društvo za to, da bi gojilo najlepša svojstva našega naroda: olikanost v vedenju, vljudnost, potrpežljivost — ljubezen? To bi bilo nekako dušeslovsko društvo ali društvo na dušeslovni podlagi. Preiskovalo bi najpreje vrline in napake našega naroda; vrline bi razglašalo in priporočalo, napake pa bi s krotkim opominjevanjem odpravljalo. Vsi društveniki bi se učili pridno dušeslovja in nravoslovja, potem pa zlasti tako imenovanega narodskega dušeslovja. Kakor ima duša vsakega človeka neka svojstva, tako ima, dejal bi, tudi duša narodova svojstva. Če kdo ljubi narod, truditi bi se moral, da slaba odpravi, dobra pa pokrepča. Takemu društvu bi se ne mogel upirati noben narodnjak, marveč vsakdo bi moral podpirati društvenike in njihovo delo.

Kako koristno bi bilo tako društvo! Če se trudim sedaj za poboljšavanje bližnjega, oponašajo mi, da me nič ne briga, kakšen je ta ali oni; očitajo mi celo sebične namene. Ko bi bil ud takega narodnega društva, lahko bi se oprl še posebej na to, da je moja dolžnost poboljšavati ljudi.

To bi bilo praktično dušeslovje! Kakor je praktično bogoslovje v tem, da duhovnik dela za izveličanje duš, tako bi bilo praktično dušeslovje to, da bi delali za izboljšanje naroda na dušeslovni podlagi. Vere in njene moči bi to

društvo ne preziralo, marveč se ji klanjalo: vendar bi ne delovalo naravnost z verskimi pomočki, zakaj za tako delo je treba božjega poslanstva, kakor je imajo katoliški mašniki. Za delovanje na dušeslovni podlagi pa ni treba nikakega poslanstva; treba je imeti jedino le ljubezen do bližnjika in do naroda v srcu; ni treba imeti nikakih pravic od gosposke, tudi ne nikakih posebnih zmožnostij.

To društvo bi delovalo brez politike in vendar bi segalo v politiko, ker bi ji kazalo mirno, varno pot; delovalo bi na mladino ter jo varovalo napak, izprijenosti, kjer bi moglo in kadar bi se mu ponudila prilika. Sovraštvo, prepiranje in zle besede bi odpravljalo iz naroda, podpiralo pa bi medsebojno pomoč, čišlanje, dobro ime, in gojilo vse, kar je plemenitega narodnega delovanja.

Društvenikom bi bilo najbolj treba poguma in potrpežljivosti: poguma, da bi se ne bali nikogar, potrpežljivosti pa, da bi ne obupali nad nikomer.

Dovolj, predragi, o tem! Samo ime naj še predlagam. Ime bi bilo temu društvu: „Etično društvo“, zakaj grška beseda „éthos“ pomenja nra v narodovo.

Prosim, odpiši mi kmalu, potolaži me in povej mi, kaj meniš Ti o takem društvu. Če imamo društva, katerim je namen narodnost v zunanjih razmerah, zakaj ne bi osnovali društva, ki bi delovalo na notranjo stran, kakor zdravnik, ki daje zdravila, da izboljša kri, prebavljanje, in da odpravi zle moči.

Lože mi je v srcu, ko sem Ti potožil svoje težave, mili prijatelj, upajoč, da boš Ti prvi ud tega „etičnega društva“ in si po pravicah tega društva takoj dovolil zdraviti me. Srčno Te pozdravlja

Tvoj

Modroljub.

Slovensko-nemškega slovarja je izšel ravnokar 12. sešitek, v katerem se z naslovnim listom in „Pripomnjami“ končuje prvi del (črke A—O). Jako zanimive so „Pripomnje“. Morda se je godilo tudi drugim tako, kakor meni: ni mi bilo dovolj, da sem jih prečital jedenkrat, čital sem takoj še drugič. Kaj takega pač človeka mika. Marsikaj mi je bilo všeč; ker sem bil natančen, opazil sem obe obliki v rabi: „med“ in „mej“; potem „tuj“, „gledé na“ in tudi „gledé“ z rodilnikom; za mehкими soglasniki piše M. P. u, kakor piše naš list. A ni mi všeč, da je naredil gosp. M. P. našega Cigaleta za Cigaleja. Ko bi rajnik še živel, ugovarjal bi taki obliki, ki je nasprotna narodovi govorici. V Cigaletovem rojstvenem kraju pra-

vimo: Cigalétov, Habétov, Lampétov in nič drugače. Nihče ne bi rekel — tudi drugodi ne: „Starejeva hiša“, marveč: „Staretova hiša“, če je njen lastnik naš vrli gospod Starè. Pri nas sicer ne pravimo Starè, temveč — kar je za oni kraj značilno — Stàre. Jednako pravimo: Cigàle, Lâmpè — — —: toda drugodi bi ista imena izgovarjali: Cigalè, Lampè, Habè, Lovrè, ali: lenè i. dr. Torej prosim, da ne bi pisatelji delali sile pok. Cigaletu.

No, če se ga hoče kdo spominjati prijateljsko, izvoli naj poslati kaj malega za njegov spomenik, kakor nam je poslal gosp. Štefan Rojnik, namestniški uradnik v Gradcu, 1 glđ. Ako priprosimo še več, povemo prihodnjič še kaj več o njegovem imenu.